

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 600 F per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie: Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Het aantreffen van kabels en leidingen tijdens de uitvoering van openbare werken

1. De toenemende mechanisering der ondernemingen van openbare werken — inzonderheid van wegenwerken en van burgerlijke bouwkunde — door het gebruik van steeds talrijker en zwaardere werktuigen, heeft op zorgwekkende wijze (1) de beschadigingen vermenigvuldigd aan de ondergrondse telefoon-, telegraaf- of elektrische kabels, alsmede aan de kanalisaties en aan de water- of gasleidingen welke toebehoren hetzij aan ministeriële departementen (Openbare werken, Landsverdediging), hetzij aan organismen van openbaar nut (N.M.B.S., N.M.V.B., M.I.V.B., N.M.W., R.T.T.), hetzij nog, en trouwens meestal, aan vergunninghoudende maatschappijen van openbare diensten.

De talrijke geschillen die ingevolge deze beschadigingen ontstaan stellen doorgaans tegenover elkaar, benevens het openbaar bestuur-bouwheer (2), en zijn aannemer, het organisme, eigenaar van de beschadigde kabel — hetwelk organisme vaak een wegenisverlof of wegvergunning bezit, soms toegestaan door diezelfde bouwheer — en doen hoofdzakelijk drie problemen oprijzen.

1°) Wie is strafrechtelijk en burgerlijk aansprakelijk voor de aan kabels of leidingen toegebrachte schade, zo het bestaan van deze laatsten de aannemer niet werd medegedeeld of zo de door, hetzij het bestuur-bouwheer, hetzij de eigenaar van de kabels en leidingen overgemaakte tekeningen niet met de werkelijkheid stroken?

2°) Wie moet het initiatief nemen om stappen aan te wenden bij de vergunninghoudende maatschappijen om het bestaan te kennen der kabels en leidingen in de ondergrond?

3°) Welke weerslag heeft het verplicht forfaitair karakter der overheidsvereenkomsten op de verplaatsingskosten en, eventueel, op de vorderingen van de aannemer tot het bekomen van termijnverlengingen, ja zelfs van prijssupplement, tengevolge van het aantreffen van niet-gesignaleerde kabels en leidingen, of tengevolge van het feit dat hun — zelfs gesignaleerde — aanwezigheid een rationele uitvoering van de aanneming in de weg staat?

I. Teksten en praktijken

2. Wij zullen in de eerste plaats de — kontraktuele, wettelijke of reglementaire — teksten verzamelen, welke van kracht zijn bij de verschillende betrokken besturen.

Luidens het Algemeen Lastenboek van de Staat:

— onverminderd de toepassing van de wettelijke bepalingen die eensdeels de telegrafie en telefonie met draad en anderdeels de regie van telegrafie en telefonie beheersen, geeft de aannemer voor ieder werk dat een mogelijke oorzaak van schade of stoornis kan zijn voor een dienst van algemeen nut, waarop door het bestuur de aandacht van de aannemer is gevestigd, of dat bij de uitvoering zich als dusdanig openbaart, aan de exploitant schriftelijk bericht tegen ontvangstbevijs, zulks minstens tien kalenderdagen vóór dat met de uitvoering van het werk wordt begonnen (art. 30 A, 6e alinea);

— wanneer de aannemer bij de uitvoering van de werken merktekens tot aanduiding van de loop van de ondergrondse leidingen ontmoet, moet hij die merktekens op hun plaats laten of ze althans terugplaatsen indien het voor de uitvoering van de werken noodzakelijk was ze tijdelijk te verwijderen (ibid. 9e alin.);

— de aannemer treft op zijn volle verantwoordelijkheid en op zijn kosten al de maatregelen die onontbeerlijk zijn om de bescherming, de instandhouding en de integriteit van de bestaande constructies en werken te verzekeren; hij neemt tevens alle voorzorgen die door de bouwkunst en door de bijzondere omstandigheden worden vereist om de naburige eigendommen te vrijwaren en om te vermijden dat daarin door zijn schuld stoornissen worden veroorzaakt (art. 30 B);

— de aannemer wordt geacht de aard van de grond te kennen en zijn prijzen te hebben opgemaakt volgens de uitkomsten van zijn berekeningen.

Al de werken, metingen en kosten die aan de uitvoering van de aanneming eigen zijn, komen voor rekening van de aannemer, inzonderheid:

...de ongeschonden bewaring, het eventueel verleggen en terugplaatsen van kabels en leidingen die bij

het graaf-, grond- of baggerwerk mochten worden ontmoet, voor zover de zorg daarvoor niet op de eigenaar van die kabels en leidingen rust (art. 25, 2°);

— de stappen ter verkrijging van de voor de uitvoering der werken nodige vergunningen, en alle om het even welke verrichtingen of verplichtingen die aan die vergunningen verbonden zijn, vallen ten laste van de aannemer.

Alleen de principiële vergunningen die voor de uitvoering van het werk op zichzelf nodig zijn, moeten door het opdrachtgevend bestuur bezorgd worden (art. 25, 5°, alin. 4 en 5).

3. Op grond van de wet van 13 oktober 1930 is de Regie van Telegraaf en Telefoon er onder bepaalde voorwaarden toe gemachtigd gebruik te maken van privé-eigendommen en van het openbaar domein voor het tot stand brengen van haar bovengrondse en ondergrondse lijnen (art. 2), die op doeltreffende (3) wijze moeten beschermd worden tegen het risico van toeval- lig contact met lijnen die bestemd zijn voor het overbrengen of verdelen van de elektrische energie (art. 13).

Strafsankties treffen :

— degene die, door onvoorzichtigheid, onvrijwillig een verbinding op een openbare telegraaf- of telefoonlijn heeft gestoord of belemmerd of een toestel of voorwerp dat voor het gebruik van deze lijnen bestemd is heeft vernield of omvergehaald (art. 22);

— degene die, behalve in geval van overmacht, zonder de Regie tenminste acht dagen tevoren te hebben verwittigd, werken (opgravingen, sleuven, bouwwerken of slopingswerken) uitvoert die een lijn zouden kunnen beschadigen of de werking ervan in het gedrang brengen (art. 21).

Bijna identieke bepalingen zijn vervat in de artikelen 14 en 15 van de wet van 3 januari 1934 betreffende het tot stand brengen van onder- of bovengrondse telefoonlijnen voor het organiseren van de landsverdediging. De aannemers, die inlichtingen verlangen betreffende de aanwezigheid in de grond van installaties waarop de voornoemde wet van toepassing is, moeten zich wenden tot die van de acht bestaande regionale direkties voor militaire bouwwerken, in wier gebied het terrein gelegen is waar de werken zullen worden uitgevoerd.

4. Volgens de statistieken van de Bedrijfsfederatie der voortbrengers en verdelers van elektriciteit in België, bedroeg in 1963 de geografische lengte der ondergrondse koppel-, overbrengings- en distributieleidingen 26.301 km.

Artikel 233 van het algemeen reglement op de arbeidsbescherming is van toepassing op alle elektrische installaties.

« De loop van de kabels wordt op de grond op zichtbare en duurzame wijze gemerkt; het aantal merktokens dient voldoende te zijn, om op de oppervlakte van de grond de loop van de leidingen gemakkelijk te kunnen volgen.

Daar waar de omstandigheden niet toelaten die manier van aanwijzing te volgen, wordt een ander aanwijzingssysteem toegepast en worden op het situatieplan al de aanwijzende maatcijfers aangebracht, welke nodig zijn om dat tracé op het terrein over te brengen. »

Een identieke bepaling kwam voor (4) in het algemeen reglement op de elektrische installaties (K.B., 28 december 1931, art. 47), wjl het K.B. van 29 juni 1935, dat voormeld reglement aanvult, voor de verschillende categorieën van ondergrondse lijnen waarop

het van toepassing is (5) zeer precieze en gedetailleerde systemen van herkenningstekens oplegt (6).

Evenwel, zo hogervernoemde merktokens aanduidingen verschaffen omtrent het juiste tracé der ondergrondse elektrische leidingen, dan geldt dit niet voor wat de ingravingsdiepte betreft. Luidens artikel 232 van het Algemeen reglement op de arbeidsbescherming (7) « worden de kabels op een diepte van tenminste 0,60 m ingedolven. Nochtans, wanneer het indelven op 0,60 m niet mogelijk is, wordt de beschutting gemaakt van een onafgebroken omhulsel van duurzame en stevige materialen. »

Er is dus hoegenaamd geen waarborg voorhanden (8) dat bedoelde leidingen op ten minste 0,60 m diepte zullen aangelegd zijn, temeer daar de onmogelijkheid van bedelving op die diepte kan voortvloeien niet alleen uit de aanwezige materiële hindernissen, maar ook uit de reglementaire bepalingen die het inachtneemen van bepaalde afstanden m.b.t. andere bestaande leidingen opleggen.

Strafrechtelijke sankties (9) bestraffen de vernieling of beschadiging — zelfs onvrijwillige — van de installaties voor de voortbrengst, de omzetting, het vervoer, de bedeling en het verbruik van de elektrische energie.

5. Er blijkt geen specifieke reglementering te bestaan voor de kabels en kanaliseringen van het Departement van Landsverdediging (10) en van de N.M.B.S. of voor de water- en gasleidingen (11).

De N.M.B.S. verklaart de ligging te kennen van haar eigen leidingen alsmede van de leidingen die, toebehorend aan derden, ingevolge haar toelating haar openbaar domein doorkruisen (12).

Het Ministerie van Landsverdediging verklaart eveneens een juiste kennis te hebben van de ligging zijner kabels, pipe-lines, enz., welke kennis evenwel slechts benaderend is wat hun diepte betreft.

Wat de waterleiding betreft, geeft men op het Ministerie van Volksgezondheid toe dat er geen enkel kadaster bestaat, ten minste in verband met de oude leidingen. Voor de nieuwe leidingen, verzocht dit Departement — zonder succes tot hiertoe — de Verdelingsmaatschappijen en de provinciale diensten over te gaan tot het aanleggen van een kadaster. Gelukkig worden de leidingen in het algemeen in rechte lijn geplaatst tussen twee merktokens en op een diepte welke schommelt tussen 1 meter en 1,10 meter, hetgeen verklaart dat de meeste breuken de partikuliere aansluitingen aantasten, ter uitsluiting van de moerleidingen.

Wat ten slotte het gas aangaat, houden de vergunninghoudende organismen van vervoer en van verdeling over het algemeen gedetailleerde plannen bij, die het mogelijk maken het theoretisch tracé der leidingen te kennen, doch zelden hun diepte (13).

De Administratie van Energie (Departement van Economische Zaken) laat anderzijds opmerken dat de veelvuldige wijzigingen aangebracht zowel aan de onderlaag van de wegenis als aan haar ligging, alsmede de bijzondere omstandigheden van plaatsing van de leidingen — ingevolge de aanwezigheid of de latere plaatsing van leidingen toebehorend aan andere uitbaters van de ondergrond — zeer vaak het gebruik der plannen bemoeilijken.

II. Aansprakelijkheid voor de aan kabels en leidingen toegebrachte schade

6. Noch de wet, noch de door de openbare besturen

traditioneel gebruikte lastenboeken (14) leggen, in geval van beschadigingen aan ondergrondse kabels of leidingen, de aannemers een «resultaatverbintenis» of een aansprakelijkheid zonder fout op.

Terecht werd gevonnist:

— dat het louter feit werken te hebben uitgevoerd — trouwens door de Belgische Staat besteld — die de kabels van de R.T.T. hebben beschadigd, geen fout uitmaakt en het de plicht is van het openbaar ministerie of de burgerlijke partij het bestaan te bewijzen in hoofde van de beklagde aannemer, hetzij van een onvoorzichtigheid, hetzij van een onoplettendheid, hetzij van een nalatigheid, hetzij van de niet-naleving der reglementen (15);

— de onvrijwillige beschadiging van een telefoonlijn van openbaar of militair nut valt slechts onder de toepassing van de strafwet, wanneer een gebrek aan voorzorg bewezen is ten laste van de dader (16);

— wanneer de R.T.T. schadeloosstelling vraagt voor het door haar geleden nadeel ingevolge de beschadiging van een telefonische kabel, moet zij bewijzen, overeenkomstig zowel het gemeen recht van artikelen 1382 en volgende van het Burgerlijk Wetboek als artikelen 21 en 22 van de wet van 13 oktober 1930, dat de schade noodzakelijkerwijze veroorzaakt werd door de aannemer aan wie zij de verantwoordelijkheid van het ongeval toeschrijft (17);

— de aannemer die door een bestuur belast werd met het plaatsen van een riolering juist onder de leidingen toebehorend aan vergunninghoudende maatschappijen van gas- en elektriciteitsverdeling, is t.a.v. deze maatschappijen niet aansprakelijk voor de lekken aan voornoemde leidingen wanneer bij de uitvoering alle voorzorgen werden getroffen om beschadigingen aan de ontmoete aansluitingen te voorkomen (18).

7. De vergunninghouders en openbare organismen, eigenaars der beschadigde kabels en leidingen zijn evenmin gerechtigd, om te beweren dat de aannemer een fout beging die zijn aansprakelijkheid in het gedrang brengt, de bepalingen van het Algemeen Lastenboek in te roepen — o.m. artikel 30 B (supra 2) — die volgens hen een «beding ten behoeve van een derde» inhouden, ten gunste van iedere persoon die schade onderging ingevolge de aanbestede werken.

Noch artikel 30 B, noch artikel 41 (19) maken inderdaad een beding ten behoeve van een derde uit, aangezien een essentiële voorwaarde ontbreekt: te weten de wil, in hoofde van de Belgische Staat, ten laste van de aannemer een rechtstreeks recht te doen ontstaan ten gunste van derden die schade zouden lijden ingevolge de breuk van kabels. Voormelde bepalingen komen integendeel slechts voor als een beding voor zichzelf, door de bouwheer bepaald, om zich te ontlasten van alle te treffen maatregelen in verband met bestaande werken en om zich te verzekeren tegen iedere aansprakelijkheid die zou kunnen voortvloeien uit de afwezigheid van deze onontbeerlijke voorzorgsmaatregelen (20).

8. De aannemer begaat ontegensprekelijk een fout:

— wanneer de breuk van een gasleiding te wijten is aan de gebrekkige aanvulling van de uitgegraven uitholling en het gebrek aan voorzorgen om de zetting van de grond te verzekeren vóór het aanleggen van het plaveisel, zodat, daar zij niet meer normaal was gevestigd, de leiding onvermijdelijk moest begeven ingevolge het gewicht der opgebrachte gronden en de aan het toevallig verkeer te wijten overbelastingen (21).

— indien hij, ofschoon hij bij de aanvang der wer-

ken kennis had van de ligging van de kabel, tijdens de uitvoering der werken daarmee geen rekening heeft gehouden of niet alle nodige maatregelen heeft getroffen die zich ingevolge de bepalingen van het Algemeen Lastenboek van de Staat opdringen (22).

— indien hij door onvoorzichtigheid nagelaten heeft hetzij zelf de staat van de ondergrond na te gaan, hetzij inlichtingen in te winnen — zoals de meeste wegenbouwers het doen — bij het gemeentebestuur en de vergunninghoudende maatschappijen, wijl, gezien de omstandigheden van de aangelegenheid (stedelijk of residentieel karakter van de wijk, nabijheid van een elektrische kabine, enz.) een aannemer van openbare werken, ingevolge de uitoefening zelf van zijn gewoon beroep, het bestaan van verschillende leidingen kan of moet vermoeden en dit ongeacht of deze slecht of helemaal niet gesignaleerd zijn noch op de minimum diepte bedolven (23).

9. Daarentegen kan de aannemer geen enkele fout verweten worden:

a) ingeval van onoverwinnelijke onwetendheid, d.w.z. zo de plannen niets vermelden, wijl daarenboven geen enkel merkteken noch enige aanduiding het mogelijk maken de aanwezigheid van een leiding op te sporen of te vermoeden, noch a fortiori, het tracé ervan weder samen te stellen.

Aldus werd terecht gevonnist:

— dat het bestuur zijn verplichting niet nakomt de «rustige uitvoering» der werken te verzekeren, zo het verkeerde gegevens meedeelt in verband met de diepte der uit te voeren uitgravingen, nalaat te melden dat er in de ondergrond oude baandammen voorkomen en de plaatsing der verschillende leidingen niet kent (24);

— dat de aannemer, belast met de uitvoering van graafwerken die de grond niet dieper dan 30 cm moesten uitgraven, geen bijzondere voorzorgen dient te treffen in verband met de elektrische kabels die hij reglementair niet mag aantreffen (25); dat hem niet kan worden aangewreven geen rekening te hebben gehouden met de werken die de bouwheer voordien heeft laten uitvoeren en die een aardelaag van meer dan 30 cm hebben uitgegraven wanneer deze werken niet ter kennis werden gebracht van de aannemer (26);

— dat, wanneer de eigenaar van een elektrische kabel, die door de werktuigen van een aannemer van openbare werken werd beschadigd, nagelaten heeft de bepalingen van artikel 47 van het K.B. van 28 december 1931 na te leven — die hem opleggen de loop zijner elektrische kabels aan te duiden (27) —, wijl de aannemer in de uitvoering der werken geen fout heeft begaan (28), hij niet gerechtigd is schadeloosstelling te eisen vanwege de aannemer, daar de theorie der buurstoornissen niet toepasselijk is wanneer het, zoals terzake, blijkt dat hij die zich beroept op het verbroken evenwicht tussen naburige eigendommen (29) zelf en uitsluitend aansprakelijk is voor die verbreking (30);

— dat, wanneer ingevolge artikel 21 van de wet van 13 oktober 1930, de aannemer ertoe gehouden is de R.T.T. 8 dagen op voorhand in te lichten, ingeval van werken die van aard zijn hetzij een telefoon- of telegraaflijn te beschadigen, hetzij er het gebruik van in het gedrang te brengen, de Regie het initiatief moet nemen om de aannemer in kennis te stellen van alle wijzigingen die aan een plan van haar ondergrondse leidingen werden aangebracht, wanneer de werken waarvoor dit plan werd opgemaakt, nog steeds in uitvoering zijn (31); dat voormeld artikel 21 geenszins de herhaling vergt van de door de aannemer gedane ver-

verwittiging in de veronderstelling zelfs dat de werken lang zouden aanslepen ⁽³²⁾;

— dat, wanneer een ondergrondse telefoonlijn door geen enkel merktaken is aangeduid, daaruit een onoverwinnelijke onwetendheid kan voortvloeien, die de toepassing der strafrechtelijke sankties uitsluit wegens het feit werken uit te voeren welke van aard zijn om die lijn te beschadigen zonder voorafgaandelijk de bevoegde overheid daarover te hebben ingelicht ⁽³³⁾.

10. Het arrest van het Hof van Cassatie dd. 30 september 1940 maakt gelukkig een einde aan de redetwist waartoe de interpretatie van artikel 21 ⁽³⁴⁾ van de wet van 13 oktober 1930 aanleiding had gegeven.

Dit artikel naar de letter interpreterend, oordeelde de R.T.T. dat, behoudens geval van overmacht ⁽³⁵⁾, de aannemer het initiatief behoorde te nemen haar vooraf een verwittiging te zenden zodra het ging om « werken van aard om een lijn te beschadigen of er het gebruik van in het gedrang te brengen », wijl de aannemers, zich steunend op de tekst van het Algemeen Lastenboek van de Staat ⁽³⁶⁾, voorhiel den slechts tot deze voorafgaande waarschuwing verplicht te zijn in de veronderstelling dat de werken op zichzelf dusdanig risico vertonen ».

De door de R.T.T. voorgehouden stelling ⁽³⁷⁾ leidde tot een weinig logisch gevolg dat ietwat overhaastig als « wijs » werd bestempeld. Inderdaad, « daar in het systeem alleen het feit vereist wordt dat de werken aanleiding kunnen geven tot beschadigingen of stoornissen, ⁽³⁸⁾, blijkt het dat de aannemer soms vermeld zal zijn in verband met de werkelijkheid van het gevaar van beschadigingen of stoornissen; want, zo er gevallen zijn waar de mogelijkheid van dergelijke moeilijkheden a priori kan uitgesloten worden, zijn er andere, en ze zijn talrijker, waaromtrent twijfel blijft bestaan: dit is de reden waarom de wet de aannemer verplicht de Regie te verwittigen, die dan de nodige maatregelen kan treffen tot bescherming van haar net; het hoort hem die de werken uitvoert, op eigen verantwoordelijkheid te oordelen of zij een gevaar voor de lijn uitmaken ⁽³⁹⁾; praktisch zal men wijs handelen door de administratie steeds te verwittigen... ⁽⁴⁰⁾ ».

Op grond van het op 30 september 1940 door het Hof van Cassatie gevelde arrest kan men voortaan stellen dat de onoverwinnelijke onwetendheid de aannemer ontslaat van deze verplichting tot waarschuwing ⁽⁴¹⁾.

11. b) In geval van *vergissing in de medegedeelde tekeningen*.

Men weet inderdaad dat vele tekeningen onduidelijk of onvolledig zijn ⁽⁴²⁾ en bepaalde vergunninghouders aarzelen niet voor de rechtbanken te beweren dat de verplichting tot aflevering van juiste tekeningen ⁽⁴³⁾ praktisch onuitvoerbaar is en te kostelijk zou zijn!

Men begrijpt alsdan waarom de geraadpleegde telefoongewesten van de Regie voor Telegraaf en Telefoon, in het algemeen uitgebreide en zeer nauwkeurige plannen van hun telecommunicatiekabels afgeven, waarop echter een voorbehoud wordt gemaakt dat meestal in volgende bewoordingen gesteld is ⁽⁴⁴⁾: « Belangrijk bericht: de tracés en maten die op het onderhavig plan voorkomen zijn slechts aanduidingen die het mogelijk maken de weg te vinden door de kabels in de grond gevolgd. Het is inderdaad mogelijk dat ingevolge diverse oorzaken (bv. veranderingen aan de wegen) dit plan niet meer volledig met de werkelijkheid overeenstemt.

« N.B. De R.T.T. is niet verplicht haar ondergrondse kabels op een welbepaalde diepte te leggen. » Soms

wordt daar nog aan toegevoegd dat « alle nodige voorzorgen (peilingen, blootleggingen, enz.) moeten genomen worden bij werken in de nabijheid van haar installaties om beschadiging van haar kabels, waarvoor de aannemer aansprakelijk zal gesteld worden, te vermijden en bovendien dat de telefoonaansluitingen van de aan weerszijden van de openbare wegen gelegen gebouwen niet op de plannen zijn aangeduid... ».

12. Welke waarde heeft dergelijk voorbehoud? Wanneer het tot gevolg heeft de vergunninghouder te onlasten van iedere aansprakelijkheid in geval zijn plannen niet overeenstemmen met de werkelijkheid en deze aansprakelijkheid ten laste te leggen van de aannemer wiens « wettig vertrouwen » aldus systematisch zou zijn bedrogen, dan mag men zich afvragen welk nut de mededeling der plannen nog heeft.

De rechtspraak heeft gelukkig dergelijke « vlucht voor de verantwoordelijkheid » niet gunstig onthaald, en er werd gevonnist dat:

« Wanneer een aannemer van openbare wegenwerken aan de R.T.T. de afgifte vraagt van een staat van haar leidingen en werken in de zone der uit te voeren werken, de R.T.T. niet onwetend kan zijn omtrent het doel dat dergelijke inlichtingen beogen, welke alsdan de werkelijkheid getrouw moeten weergeven.

» Inderdaad, indien de staat van haar installaties aan de R.T.T. wordt gevraagd, is het om juiste gegevens te verkrijgen en geenszins zulkdanige benaderende inlichtingen dat het verschil tussen de tekeningen en de werkelijkheid van het enkelvoudige tot het dubbele gaat!

» Moet dienvolgens vrijgesproken worden, de aannemer die een telefoonkabel heeft beschadigd, ondanks de gebruikelijke voorzorgsmaatregelen, indien hij te goeder trouw op een dwaalspoor werd gebracht door de tekeningen hem door de R.T.T. overgemaakt en dit ongeacht het feit dat voornoemde tekeningen voorzien waren van de vermelding: "de gegevens van de tekeningen stemmen niet volledig (sic) overeen met de werkelijkheid" ⁽⁴⁵⁾. »

13. De reactie bleef niet lang uit.

Inderdaad, de R.T.T. heeft onlangs het voorbehoud gewijzigd waarmede de aflevering der tekeningen van haar kabels gepaard ging. Deze tekeningen « maken slechts aanduidingen uit die U in staat moeten stellen de werkelijke loop van de kabel op te sporen met behulp van uitgravingen. Deze methode is onontbeerlijk van het ogenblik af dat de werken met mechanische werktuigen worden uitgevoerd, waarvan het gebruik tot het strikte minimum moet worden beperkt.

» De benadering der gegevens is trouwens voldoende om alle schade te voorkomen op voorwaarde dat de elementaire voorzorgen worden genomen, in de onmiddellijke nabijheid der aangeduide plaatsingen en dat er slechts handtuigen voor de uitgravingen worden gebruikt, welke in 't algemeen door mijn aangestelden worden gebezigd. »

Dergelijk systeem vereist natuurlijk vanwege de aannemer dat hij, op grond van met de hand verrichte uitgravingen, de juiste ligging der leidingen zou bepalen over hun volledige loop en dat hij de niet aangeduide « verrassingen » zou ontdekken.

Welnu, het wordt algemeen aangenomen dat dergelijke met de hand verrichte uitgravingswerken onverzoenbaar zijn zowel met de toegepaste prijzen en de moderne — uiterst korte — uitvoeringstermijnen als met het gebruik van zware tuigen dat daaruit noodzakelijkerwijze voortvloeit.

De enige oplossing — zowel in rechte als naar billijkheid — schijnt erin te bestaan te beschouwen dat

de tekeningen hun ontwerpers binden zonder evenwel dat hun mededeling de aannemers zou ontslaan van de verplichting de veiligheidsmarge in acht te nemen die hun door de omstandigheden, hun eigen bevoegdheid en vooral de regelen van de kunst, beter nog dan door een wettelijke tekst, wordt opgedrongen.

Men zou aldus lichte tegenstrijdigheden tussen de tekeningen en de werkelijkheid kunnen aanvaarden, ja zelfs het bestaan van sommige onduidelijke kleine secties (bv. rondom de onderzoekkamers of op de punten van verplichte doorgangen, enz.), doch in dit geval zouden de zones duidelijk moeten beperkt zijn. De aannemers zouden tot verplichting hebben de kabels of leidingen met de hand te ontdekken en een afzonderlijke post van de opmeting zou in «vermoedelijke hoeveelheden» de «met de hand verrichte uitgravingen voor ontdekking van kabels en leidingen (per m³)» bepalen.

Trouwens, wanneer men de zaak goed overweegt, wordt het duidelijk dat het natuurlijk niet volstaat dat de Regie van Telegraaf of Telefoon of de Nationale Maatschappij voor watervoorziening of de N.M.B.S. of een bepaalde vergunninghoudende maatschappij de waarde der tekeningen van haar installaties zou beperken tot «louter aanduidende inlichtingen zonder aansprakelijkheid van hun opstellers» en «met de hand» verrichte uitgravingen aanraadt, opdat de aannemer, wiens openbare werken niettemin een onjuist aangeduide kabel hebben beschadigd, automatisch een fout zou worden aangewreven.

Gezien zij vreemd zijn aan het kontrakt dat de aannemer met de bouwheer bindt, hebben de eigenaars van kabels en leidingen geen enkele — wettelijke of kontraktuele — macht om de maatstaven te bepalen voor een uitvoering der werken overeenkomstig de gesloten overeenkomst, de regelen van de kunst en de van kracht zijnde reglementaire voorschriften.

14. Wellicht past het de aannemer niet een absoluut vertrouwen te schenken aan de inlichtingen der tekeningen en zich veroorloofd te achten zijn krachtigste werktuigen in werking te stellen in de nabijheid van het theoretisch tracé zonder de minste veiligheidsmarge in acht te nemen, doch het zijn ten slotte uitsluitend de feitelijke omstandigheden, de wettelijke voorschriften en de regelen van de kunst — ter uitsluiting van het op de tekeningen voorkomende voorbehoud of van de «geïnteresseerde» raadgevingen der vergunninghouders — die de rechter het antwoord zullen verschaffen op de vraag of de aannemer al dan niet een fout heeft begaan.

III. Initiatief der stappen bij de uitbatingsorganismen.

15. Moet men uit de tekst van artikel 25, 5°, van het Algemeen Lastenboek van de Staat (46), alsmede uit zekere rechtspraak afleiden dat, zelfs bij afwezigheid van iedere aanwijzing die het bestaan van ondergrondse kabels laat vermoeden, de aannemers — vooral wegenbouwers, overeenkomstig een in hun beroep gangbare praktijk — het initiatief dienen te nemen der stappen bij de gemeentebesturen en de uitbatingsmaatschappijen of -organismen, om ingelicht te worden omtrent de ligging der kabels en leidingen? Dit schijnt niet het geval te zijn, want niet alleen is die rechtspraak schaars (47) en bestraft zij trouwens terecht de nalatigheid van aannemers die ingevolge de omstandigheden (48) beslist moesten weten dat er zich kabels bevonden, maar het enig arrest van een Hof van Beroep (Luik, 26 februari 1962) dat voormelde stelling had aangenomen (49) werd verbroken (50), waarna het

Hof van Beroep van Brussel (Verenigde 2e en 7e Kamers) op 7 december 1964 als volgt heeft geoordeeld:

«er kan de aannemer niet verweten worden geen inlichtingen te hebben ingewonnen bij de besturen welke gelast zijn het plaatsen van elektrische kabels toe te laten of bij de besturen aan wie deze toelating moet worden betekend, in verband met het eventuele bestaan van kabels welke afhangen van een industriële bedrijvigheid, zo betwiste werken plaats grepen in volle platteland, op meer dan 2 km der installaties van de maatschappij, eigenares van deze kabel, en dan vooral wanneer de aannemer zich heeft gewend tot alle elektriciteitsmaatschappijen van de streek ten einde stroom te bekomen om zijn bouwplaats te verlichten en dat hij in dit opzicht op ernstige moeilijkheden is komen te stuiten ingevolge de afwezigheid, zoals hem werd medegedeeld, van iedere kanalisering van elektriciteit in de omstreken.

»In die omstandigheden heeft de aannemer zich wettelijk kunnen ontlasten over te gaan tot navorsingen in verband met het bestaan van een eventuele ondergrondse kabel, waarvan niet de minste aanwijzing hem het bestaan kon laten vermoeden.»

16. Gewis dient de uiterste omzichtigheid van dit arrest te worden onderstreept, waarvan de oplossing afhangt van de «feitelijke omstandigheden» — o.m. van de ligging van de bouwplaats in volle platteland en de ontkennende antwoorden der maatschappijen die geacht werden stroom te leveren — doch de praktijk welke aangenomen werd door de besturen die de belangrijkste bouwheren uitmaken, bevestigt het louter gezond verstand.

Het in alle bijzondere lastenboeken van de N.M.B.S. ingelast artikel 242 C vestigt de aandacht van de aannemer op de aanwezigheid, op een wel bepaalde plaats, van deze kabel, of van gene leiding, en preciseert de dienst waar alle inlichtingen kunnen worden ingewonnen omtrent de ligging, de diepte en de plaatsingskenmerken dezer installaties.

Een lastenboek (51) van het Ministerie van Openbare Werken vermeldt de diensten (52) aan wier principiële toelating de detail- en uitvoeringsplannen der uit te voeren rioleringswerken moeten worden onderworpen.

Een addendum (nr. 566/9) aan de «permanente administratieve bijlage aan de bijzondere lastenboeken inzake overeenkomsten betreffende werken van het Ministerie van Landsverdediging» legt de aannemers de verplichting op, zich voor het uitvoeren der werken, in te lichten bij de leidende ambtenaar omtrent de ligging en de natuur der kabels en leidingen in de zone hunner werken, hetgeen natuurlijk veronderstelt dat die ambtenaar zelf de nodige inlichtingen heeft ingewonnen en bij machte is juiste gegevens te verstrekken, wat trouwens bevestigd wordt in een inwendige nota van datzelfde Departement (24 oktober 1961, nr. KAP 751.35) gericht tot alle centrale en provinciale besturen (53).

17. Deze oplossing werd trouwens eveneens in Frankrijk aangenomen. Men had er vaak gemeend dat de titularis van de overeenkomst zelf bij de betrokken diensten de tekeningen moet opzoeken van de bestaande leidingen, doch ingevolge een klacht van de Nationale Federatie van het Bouwbedrijf, beval een aanschrijvingsnr. 451 van het Ministerie van Binnenlandse Zaken — gericht tot de prefekten — aan dat in elke gemeente een dossier zou aangelegd worden met gedetailleerde plannen van de ligging der leidingen, die door de aannemers zouden kunnen geraadpleegd worden.

Een arrest van de Franse Raad van State van 8 mei

1961 (54) kwam alsdan de verplichting van de bouwheer erkennen om aan de aannemer alle nuttige inlichtingen te verstrekken voor de uitvoering van zijn overeenkomst en als kontraktuele fout bestraffen het feit dat hij geen volledige plans heeft geleverd van de in de ondergrond bestaande leidingen. Na dat arrest, zo stipt de commentator aan, kan beschouwd worden dat de plans van de leidingen deel uitmaken van de dokumentatie, nodig tot het uitvoeren van de werken, die door het bestuur aan de aannemer moeten verstrekt worden, bij toepassing van de bepalingen van art. 10 van het Algemeen bestek van Bruggen en Wegen (55).

18. Hoe kan men trouwens, logischerwijze, tot een andere oplossing komen?

De loutere bezorgdheid om doeltreffendheid, veiligheid en ekonomie, gebiedt dat de ontwerpers en bouwheren zich zouden gelasten met het opzoeken en het bekomen van alle nuttige inlichtingen over de aanwezigheid van kabels en leidingen in de ontworpen grondinnemingen.

Inderdaad, waarom zouden zij, die over verscheidene maanden, ja zelfs jaren beschikt hebben om de kleinste details van de ontworpen operatie te plannen ontslaan worden van een taak die anders zou moeten waargenomen worden door iedere inschrijver die normaal nauwgezet is en alle risico's van de aanneming wenst te kennen (55) en zulks binnen de uiterst korte termijn welke verloopt tussen het aanbestedingsbericht en de opening der inschrijvingen?

Erger nog, wanneer de aannemer wetens en willens een risico heeft gelopen en er zich tijdens de uitvoering der werken onaangename verrassingen voordoen die te wijten zijn aan de onbezonnenheid van beide partijen, zullen zij tot gevolg hebben de uitvoering te vertragen, de conceptie van het werk te wijzigen, ja zelfs gevaarlijke toestanden te dulden gedurende de werken, alleen maar om onvoorziene onkosten te voorkomen of om te vermijden de werken boven de mogelijkheden te vertragen.

IV. Weerslag van het forfaitair karakter der openbare overeenkomsten (onkosten ingevolge het verleggen der kabels, enz.).

19. Men weet dat de openbare overeenkomsten van werken verplicht forfaitair zijn (56) en dat het forfait voor de aannemer tot gevolg heeft dat hij alle risico's op zich neemt, d.w.z. niet alleen deze in verband met de werkelijke omvang der werken, de technische uitvoeringsmogelijkheden, de kostprijs der materialen en werkkrachten (57) doch ook:

— enerzijds het risico van toeval of overmacht, hetwelk risico krachtens artikel 1788 van het burgerlijk wetboek ten laste wordt gelaten van de aannemer die werkt met de materialen welke hij levert;

— anderzijds de menigvuldige door de bouwheer aan de aannemer opgelegde kontraktuele verplichtingen, waarvan hij de kosten door de overeengekomen vaste prijs (forfait) wenst te dekken (58).

Het was onvermijdelijk dat de lastenboeken der openbare besturen ertoe zouden strekken de talrijke moeilijkheden die het aantreffen — zelfs voorzien- of onvoorzienbaar — van kabels en leidingen in de ondergrond, voor de aannemer veroorzaken, onder de risico's van het forfait onder te brengen.

Zo is het dat, luidens de meest gebruikelijke algemene lastenboeken:

— enerzijds, « in 't algemeen de aannemer geen ver-

goeding noch termijnverlenging mag eisen wegens de uitvoering op of nabij zijn bouwplaatsen en tot na afloop van de waarborgtermijn, van werken die openbare besturen of vergunninghoudende maatschappijen nodig zouden achten voor het plaatsen of verplaatsen van eender welke inrichtingen door hen aangebracht op het Staatsdomein en regelmatig toegestaan door de bevoegde overheid; de aannemer stelt zich te bekwaamer tijd en rechtstreeks in betrekking met de verschillende vergunninghoudende maatschappijen in verband met de werken die zij eventueel hebben uit te voeren, om de volgorde der werken te regelen, zodat zij zonder de minste vertraging kunnen worden beëindigd » (59);

— anderzijds, voor rekening van de aannemer komen « de ongeschonden bewaring, het eventueel verleggen en terugplaatsen van de kabels en leidingen, die bij het graaf-, grond- of baggerwerk mochten worden ontmoet, voor zover de zorg daarvoor niet op de eigenaars van die kabels en leidingen rust » (60).

20. Deze bepalingen verlenen nochtans lang niet een absoluut, ja zelfs een onmenselijk karakter aan het aan de aannemer kontraktueel opgelegd forfait.

De meest drakonische bepalingen dienen inderdaad met gezond verstand te worden geïnterpreteerd en de bepalingen die ertoe strekken in zekere gevallen het recht op vergoeding van de aannemer uit te sluiten moeten natuurlijk beperkend geïnterpreteerd worden; zij dienen bovendien een beperking te vinden in de maatstaf van de voorzienbaarheid die ten grondslag ligt aan het opmaken der overeenkomsten welke een forfaitair bestanddeel inhouden; zij spelen derhalve slechts voor zover de normale risico's van de vaste prijs niet worden overtroffen (61). M.a.w. de aannemer is, ingevolge de vaste prijs, slechts gehouden de gevolgen te dragen der gebeurtenissen die de uitvoering zijner verplichtingen bemoeilijken, voor zover die gebeurtenissen de natuur zelf van het werk waartoe hij zich verbonden had, niet wijzigen (62).

Derhalve dient de rechtspraak te worden goedgekeurd luidens welke:

— het forfaitair karakter van een overeenkomst de schadeloosstelling van de aannemer niet in de weg staat, wanneer de Administratie heeft nagelaten de aannemer in te lichten omtrent het bestaan, in de ondergrond, van oude wegdammen, wanneer zij de ligging van verschillende leidingen niet kent, en zij aldus haar verplichting niet is nagekomen een « rustige uitvoering » der werken te verzekeren (63).

— dat, wanneer noch het lastenboek noch de tekeningen melding maakten van de aanwezigheid onder de weg nabij de werken, van een moerriool van de Intercommunale der Vlaanderen, welke riool een druk had van 9 atmosfeer en een diameter van 1 meter, de aannemer het bestaan ervan niet moet kennen en de bijzondere werken waartoe hij genoodzaakt is door de aanwezigheid van deze kanalisering, voortvloeiende uit buitengewone risico's die normaal niet konden worden voorzien en die als dusdanig uit het forfait moeten worden uitgesloten (64);

— dat de traditioneel in de lastenboeken van wegenwerken bedongen bepaling waarbij iedere schadevergoeding en termijnverlenging wordt uitgesloten uit hoofde van moeilijkheden of hinder veroorzaakt door de « werken uitgevoerd door de besturen of vergunninghouders met het oog op het plaatsen of verleggen hunner installaties op het Staatsdomein » (65) uiteraard niet de algemene draagwijdte kan hebben welke de Staat eraan toeschrijft; dat de werken, ondernomen voor het plaatsen en verleggen der door

de openbare besturen aangebrachte installaties... natuurlijk doen denken aan de gas- en waterleidingen, aan de elektrische- en telefoonkabels, die zich onder de meeste wegen bevinden; het komt stellig normaal voor dat besturen of maatschappijen hun installaties nazien, deze vergroten of eenvoudig plaatsen ter gelegenheid van de herstelling van een steenweg of macadambaan; deze werken kunnen in 't algemeen gelijktijdig met de wegenwerken worden uitgevoerd en het is volkomen normaal dat de Staat heeft willen voorkomen dat de aannemer, te dier gelegenheid, aanspraak zou maken op bijzondere vergoedingen; daarentegen mag een moerriool nooit worden gelijkgesteld met een «installatie die de besturen plaatsen of verleggen» (66).

21. Evenzo kan de bepaling luidens welke in de eenheidsprijzen der graafwerken o.m. rekening gehouden wordt met het aantreffen van oude drainerings- of andere leidingen, hun behoud of hun herstelling in hun oorspronkelijke staat — (67), niet worden geïnterpreteerd in de zin dat zij de aannemer, die tegen een vaste prijs werkt, verplicht zonder betaling van een toeslag, tot de verwijdering en terugplaatsing van een waterleiding die wel zou kunnen overeenstemmen met het tracé van het aan te leggen rioolnet.

De geest van dergelijke bepaling blijkt, onzes inziens, hierin te bestaan dat de aannemer het toevallig aantreffen van hetzij ongebruikte, hetzij nog in gebruik zijnde leidingen in zijn eenheidsprijs moet berekenen doch niet meer in de veronderstelling dat voormelde leidingen zouden overeenstemmen met het tracé van het aan te leggen rioolnet, over gans zijn lengte of tenminste over het grootste deel ervan. Een samenvallen voor 10 % zou bijvoorbeeld een forfaitair risico uitmaken, doch wanneer de leidingen voor 50 % zouden samenvallen zou het daarentegen een onvoorziene extra-contractuele moeilijkheid uitmaken welke het eisen van een prijs toeslag zou rechtvaardigen (68).

Laten wij nog veronderstellen dat wegens het ontdekken van een waterleiding in de ondergrond van de bouwplaats, die op het terrein niet was aangeduid met merktekens en niet op de tekeningen voorkwam, het bestuur als bouwheer, het vergunninghoudend organisme — de Nationale Maatschappij van de Waterbedeling — uitgenodigd heeft haar leiding buiten de bouwplaats te verleggen, en haar te dien einde een termijn van 3 maanden heeft toegekend, misschien opgelegd door de omstandigheden doch waardoor in ieder geval een ernstige stoornis voor de aannemer ontstaat. Onzes inziens staat het buiten kijf dat, ondanks de bepalingen van het lastenboek, de aannemer de ontreddering van de ekonomie der overeenkomst zal mogen inroepen (69) om het herstel te bekomen (onder vorm van prijs toeslag en verlenging van de kontraktuele termijn) van het nadeel (70) dat hem door deze «onvoorziene moeilijkheid» (71) werd berokkend.

Vaak bepaalt het lastenboek dat «zowel bij het aantreffen van elektriciteits- of telefoonkabels, als van water- of gasleidingen, de aannemer ertoe gehouden is de graafwerken stil te leggen zolang een afgevaardigde van de betrokken dienst niet de nodige maatregelen heeft getroffen om ieder ongeval te voorkomen».

Voorzeker komt het normaal voor dat de aannemer de graafwerken moet stilleggen zolang de verantwoordelijke dienst niet alle nodige maatregelen heeft getroffen om de ongevallen te voorkomen.

Wat zal er daartegen gebeuren wanneer — en dat komt vaak voor — de betrokken dienst met het ingrijpen draalt? In die veronderstelling, zoals trouwens in deze

waar de uitbater de hem gevraagde plannen van zijn net met vertraging mededeelt, heeft de aannemer ontegensprekelijk recht op een termijnverlenging (72) ja zelfs op schadevergoeding.

Ten slotte, daar het vaststaat enerzijds dat de aanwezigheid van ondergrondse kabels en leidingen op een bouwplaats het rendement der kranen, bull-dozers en andere krachtige mechanische tuigen aanzienlijk remt en anderzijds dat de verlegging der leidingen gedurende de uitvoering der werken een gedeeltelijk stilleggen van het bouwwerk veroorzaakt — met de daaruit voortvloeiende nadelige gevolgen —, en dat derhalve in de meeste gevallen de voorafgaande verlegging de meest economische oplossing blijkt te zijn, dient een ernstig voorbehoud te worden gemaakt, t.a.v. de forfaitair overeengekomen eenheidsprijzen — in verband met het discretionair appreciatievermogen dat de Administratie zich vaak toeëigent met (73) betrekking tot de opportuniteit van de verlegging.

In de meeste lastenboeken (74) bevat het forfait de bewaring, de bescherming, het eventueel verleggen en terugplaatsen der aangetroffen kabels en leidingen, «voor zover», — wordt er soms aan toegevoegd — «de zorg daarvoor niet op de eigenaars van die kabels en leidingen rust».

Dit — uiteraard overbodig — voorbehoud heeft de wettelijke bepalingen op het oog in verband met de last der onkosten voor het verleggen van elektrische, telegraaf- en telefoonkabels, alsmede van water- en gasleidingen.

Uit de artikelen 2 en 6 van de wet van 13 oktober 1930 blijkt duidelijk dat, wanneer de R.T.T. zowel de eigendommen van partikulieren als deze van het Staatsdomein mag bezetten voor het plaatsen van haar boven- en ondergrondse lijnen, de aanwezigheid van deze lijnen nochtans geenszins de vrijheid van de eigenaar beperkt (75) om te bouwen, te beplanten of de plaats-toestand te wijzigen, zodat de R.T.T. de kosten van het verleggen harer kabels moet dragen, zodra deze verlegging door de uitvoering van het ontwerp van voormelde eigenaar noodzakelijk wordt (76).

Ten onrechte immers beroept men zich op artikel 10 van diezelfde wet om te beweren dat de wetgever, na het voornoemde beginsel tot uitdrukking te hebben gebracht in artikel 6, daarvan zou zijn afgeweken wat betreft «werken van openbaar nut» die de eigenaars ervan — dit zijn, volgens deze interpretatie, de Staat, de provincies en de gemeenten — niet zouden mogen uitvoeren of onderhouden zonder de kosten te betalen van het verleggen der telegraaf- en telefoonlijnen nodig voor het uitvoeren der werken.

In feite — en daaromtrent laat de studie van de tekst geen twijfel bestaan (78) — beoogt artikel 10 niet de betrekkingen van de R.T.T. met de eigenaar van het goed, doch hare betrekkingen met de derden, die, zoals zij, kabels en leidingen bezitten of uitbaten op dezelfde plaatsen.

Daaruit volgt dat de last van het verleggen der telefoon- en telegraaflijnen ingevolge de uitvoering van Openbare Werken op de R.T.T. of op de Staat zal berusten op grond van volgende regelen (79).

1) Wanneer de lijnen op het Staatsdomein zijn aangebracht, handelt het Departement van Openbare Werken (Bestuur der Wegen) in de hoedanigheid van eigenaar en beheerder van de Openbare wegenis en de onkosten der wijzigingswerken vallen ten laste van de Regie, mits zij vereist zijn in het belang van de wegenis als dusdanig en niet in dat van de openbare diensten die de wegenis in mededinging met de Regie gebruiken; 2) wanneer de lijnen aangebracht zijn op

het domein der provinciën of gemeenten handelt het bestuur in de hoedanigheid van verantwoordelijke voor het Wegennet en de onkosten der wijzigingswerken van de installaties vallen ten laste van de Staat.

Dit zal o.m. het geval zijn wanneer een gemeenteweg gekruist wordt door een hoofdweg of een kanaal, waardoor hij zijn oorspronkelijke bestemming verliest en op dat kruispunt een integrerend deel wordt van de nieuwe weg, doch bij gebreke van declassering bij koninklijk besluit, de gemeente eigenares is gebleven van de onderlaag.

23. Wat de elektrische kabels (80) en leidingen in het algemeen aangaat — o.m. de water- (81) en gasleidingen (82) — kan niet alleen de regering het tracé van een installatie laten wijzigen (83) «wanneer het belang van 's lands verdediging dit vereist» en dit ten laste van de uitbater, doch zowel de gemeenten en provincies als de Staat hebben het recht «op hun respectievelijk domein» (81) de schikkingen of het tracé van een installatie alsmede van de bijhorende werken te laten wijzigen.

De gevallen waarbij de onkosten van de opgelegde wijziging ten laste vallen van de uitbater zijn in zodanig algemene bewoordingen opgesomd — openbare veiligheid, bescherming der oorden, veranderingen door de eigenaars van de aanpalende gronden aangebracht aan de toegangen tot hun eigendommen en vooral «het belang van de wegenwerken of een openbare dienst» — dat het — met de huidige staat der teksten voor ogen (85) — moeilijk blijkt veronderstellingen uit te denken waar de onkosten der werken ten laste zouden vallen van de overheid die ze oplegt (86).

24. Het blijkt inderdaad niet dat onder de wegenwerken, waarvan «het belang» aldus in overweging mag worden genomen, uitsluitend moet worden verstaan de wegen zelf waar de installaties zijn aangebracht, met het gevolg dat ten laste van de Staat zouden vallen de onkosten voor het verleggen van kabels en leidingen genoodzaakt door openbare werken die, al ontredde zij de grondlaag of de inrichting van de precieze domaniale afhankelijkheid dat door de installaties van de vergunninghouder is bezet, worden uitgevoerd met het oog op de verandering, vergroting, of modernisering van een ander werk, een andere domaniale afhankelijkheid waarvan de vergunninghouder geen bezetter is.

Voorzeker, ten voordele van deze beperkende interpretatie kan men aanhalen de bedoeling van de wetgever de kosten die wegen op de bezetters door de verplaatsing van hun installaties tot een minimum te herleiden (88), het vermoeden van voorzienbaarheid waarop voor de bezetters de verplichting berust deze kosten te dragen en, ook in die zin, de rechtspraak van de Franse Conseil d'Etat (89). Doch het woord «wegenis» is ongetwijfeld een soortelijke term, die het geheel der land-, spoor- en waterwegen beoogt, zodat — en dit wordt bevestigd door de toevoeging in de wettelijke teksten van de uitdrukking «belang van een openbare dienst» — door «belang van de wegenis» moet worden verstaan «belang der verbindingswegen in het algemeen», zonder enige beperking tot die wegen waar de te verplaatsen installaties zich bevinden.

Zullen aldus ten laste vallen van de uitbaters, de opgelegde wijzigingen aan hun kabels en leidingen niet alleen met het oog op:

a) het onderhoud of de aanpassing der bezette werken;

b) doch ook op de afschaffing van oude tracés en

de bouw van nieuwe werken, zoals een metro, een brug met haar toegangswegen (90) een autosnelweg, en dit ongeacht of de nieuwe staatsbaan de bezette weg doorkruist (91), of gebouwd is op in der minne verkregen of tot dit doel onteigende eigendommen (92).

25. Uit wat voorafgaat blijkt, voor de aannemers van openbare werken, dat de draagwijdte van hun forfaitaire verbintenissen de volgende is:

a) ofwel bevindt men zich in een der veronderstellingen (93), waar de kosten veroorzaakt door de wijziging of de verlegging der kabels en leidingen ten laste vallen van het openbaar bestuur, bouwheer, in welk geval — wel te verstaan onder voorbehoud dat de aanwezigheid dier kabels en leidingen aan de aannemer werd megedeeeld — de kosten van deze werken kontractueel op de aannemer rusten ingevolge het forfait dat hij heeft aanvaard (94);

b) ofwel, integendeel, vallen deze onkosten — krachtens de wetten van 10 maart 1925, 13 oktober 1930, 17 januari 1938 en 12 april 1965 — ten laste van de uitbaterende maatschappijen, in welk geval zelfs de aanwezigheid in het lastenboek dat de overeenkomst van openbare werken beheerst, van een beding dat alle verleggingen — zonder enig onderscheid (95) — van kabels en leidingen bestempelt als een last van de aannemer gedekt door het forfait, niet geldig zou kunnen worden ingeroepen door de vergunninghouder of het uitbatend organisme om zich van zijn wettelijke verplichting ontlast te beschouwen.

Inderdaad, niet alleen blijkt artikel 13 van de wet van 10 maart 1925 wel van openbare orde te zijn (96) doch — zoals wij hoger zagen (97) zouden de besproken bepalingen van het algemeen lastenboek van de Staat geen beding ten behoeve van een derde kunnen uitmaken (98) dat de uitbaters in de gelegenheid zou stellen — in afwijking van de wet — van de aannemer de terugbetaling te eisen der door de vereiste verleggingen veroorzaakte onkosten.

Bijgevolg zal de aannemer die terzake voorlopig deze onkosten heeft gedragen (99) natuurlijk gerechtigd zijn het bedrag ervan te verhalen op de betrokken uitbaters (100).

V. Besluit.

26. Het komt er natuurlijk hoofdzakelijk op aan vooreerst de juiste ligging te kennen der ondergrondse kabels en leidingen.

Om tot deze juiste kennis te komen en deze vervolgens te vrijwaren, blijkt het onontbeerlijk:

1) de verplichting van het aanbrengen van merktokens te veralgemenen, precieze plannen op te stellen (tracé en diepte) die de verantwoordelijkheid der eigenaars zouden binden (101) en die plannen mede te delen (102) aan al wie een rechtmatig belang laat gelden;

2) het leggen van kabels en leidingen te normaliseren, een minimum-coördinatie te verzekeren tussen de vergunninghouders en de regieën, ten slotte een steeds bijgehouden kadaster van de ondergrond aan te leggen bij elk gemeentebestuur (103).

27. Anderzijds is het bij de studie van het ontwerp dat de Administratie-bouwheer, de stappen moet doen en de nodige inlichtingen moet inwinnen om de inschrijvers in de gelegenheid te stellen met kennis van zaken de risico's van de aanneming te beoordelen, in stede van zich uit routine of luiheid te verlaten hetzij op de inschrijvers, die door de korte termijn voor de berekening van hun offertes gedwongen zijn spoed te

maken, hetzij op een aannemer die bij veronderstelling niets afweet van de risico's van de ondergrond.

28. Ten slotte, wanneer de opportuniteit van de verlegging der kabels en leidingen, die een hinder uitmaken voor de werken, moeilijk kan onttrokken worden aan de appreciatie van de Administratie-bouweheer, dan verbiedt in elk geval de aanzienlijke weerslag van de verlegging of het behoud der kabels op de kostprijs der werken, ingevolge de mogelijkheid of de onmogelijkheid om krachtige werktuigen te gebruiken op dat gedeelte van de bouwplaats, dat deze appreciatie aan de willekeur van de administratie zou overgelaten worden.

Wanneer het inderdaad normaal is dat de hinder veroorzaakt door de aangeduide aanwezigheid van kabels en leidingen in de ondergrond een forfaitaire last uitmaakt van de onderneming, dan is het natuurlijk op voorwaarde dat het aangetroffen risico redelijkerwijze voorzienbaar weze en het de aard zelf van het werk waartoe de aannemer zich verbonden had niet wijzigt.

Wijl de verlegging noodzakelijk is ingevolge de economie zelf van het kontrakt of zijn uitvoeringsplanning, blijkt het dat de uithatende maatschappij en de bouwheer al te vaak terugdeinzen voor de onkosten — die zeer hoog oplopen voor het geval van oude waterleidingen — en een gevaarlijke toestand laten bestaan die gedurende de uitvoering der werken verschillende breuken kan veroorzaken waarvan de verantwoordelijkheid alsdan systematisch ten laste van de aannemer wordt gelegd.

Anderzijds, aangezien de diepte der uitgravingen door het lastenboek wordt opgelegd en de aannemer, die er zich moet naar gedragen, niettemin niet mag verzaken aan het gebruik van krachtige werktuigen — voorwaarde van de rentabiliteit van de aanneming en van de naleving der termijnen — hoe zou men kunnen aannemen dat hem de verantwoordelijkheid ten laste zou worden gelegd voor de breuken die uitsluitend veroorzaakt zijn door het verkeer van zware werk- of voertuigen boven de leidingen, die, tengevolge van de toepassing van het lastenboek nog slechts beschermd zijn door een zeer onvoldoende aardlaag?

Daarom zou het lastenboek nader moeten bepalen of de kabels en leidingen al dan niet zullen verlegd worden en op wiens kosten het zal geschieden.

De oplossing van de voorafgaande verlegging zou steeds moeten worden in aanmerking genomen wanneer de voorgeschreven uitgravingen boven de kabels en leidingen nog slechts een onvoldoende aardlaag laten om in hun bescherming te voorzien, rekening houdend met de moderne werktuigen die thans gebruikt worden bij de wegenwerken.

Evenwel zouden de vergunninghouders of de bouwheer mogen afzien van deze verlegging, doch dan op eigen risico.

Maurice-André FLAMME

Hoogleraar aan de Universiteit te Brussel.

(1) De verzekeringsmaatschappijen verhogen de vrijstellingsvoeten en zijn van plan de premies aanzienlijk te verhogen;

(2) Het gebeurt inderdaad dat de beschadigde kabels of leidingen juist eigendom zijn van de bouwheer;

(3) Ten laste van de eigenaars der elektrische lijnen;

(4) Krachtens artikel 2 van het Regentsbesluit van 27 september 1947 (houdende goedkeuring der titels III tot V van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming) worden alle voormalige bepalingen in verband met aangelegenheden die het voorwerp uitmaken van het nieuwe Reglement opgeheven.

(5) Lijnen waarvoor van grote land- of waterwegen gebruik gemaakt wordt (art. 18); ondergrondse elektrische energielijnen aangelegd op de kruising met een spoorweg met breed spoor (art. 19), met of langs de sporen van een buurtspoorweg (art. 20) of van een tramweg (art. 21), of in de nabijheid der telecommunicatielijnen aangelegd ten behoeve van 's Lands verdediging, van het ministerie van Openbare Werken, van de R.T.T., de N.M.B.S., enz...

(6) Plaatsen van gletijzeren merktekens, gelijk met de grond, van betonnen platen of dekstukken op de oevers der waterlopen, enz...

(7) Artikel dat eveneens de minimale bescherming bepaalt van iedere ondergrondse leiding op gans haar loop door een bedekking in duurzame en stevige materialen, ertoe bestemd haar bij het uitgraven tegen aanraking der werktuigen te beschutten.

(8) Andere minimale ingravingsdiepten van elektrische kabels zijn nog bepaald door de bepalingen (art. 18 en vlg.) van het K.B. van 29 juni 1935 en zijn in principe van kracht voor de na dit besluit verwezenlijkte installaties, behoudens tegenstrijdige uitvoeringsvoorwaarden die zouden opgelegd of geoorloofd zijn door de met het oog op de aanleg van leidingen afgeleverde toelatingen.

(9) Zie art. 27 van de wet van 10 maart 1925 op de elektriciteitsvoorziening.

(10) Met uitzondering van de wet van 3 januari 1934 waarvan hoger sprake (supra nr. 3, in fine);

(11) Met uitzondering van de wet van 17 januari 1938 in verband met de last der onkosten veroorzaakt door het verleggen van leidingen in het algemeen en van de wet van 12 april 1965 in verband met het vervoer van gasachtige producten en andere door middel van leidingen.

(12) De inlichtingen die volgen werden ons mondeling verstrekt door de afgevaardigden der betrokken diensten, welke zitting hebben in de Permanente Commissie voor de Openbare Aannemingen, tijdens de vergadering van 8 februari 1965.

(13) « Het blijkt niet dat eender welke reglementaire bepaling een ingravingsdiepte voorschrijft voor gasleidingen » (Burg. rechtb. Bergen, 28 oktober 1963, Ondernemingen Elie Pete t./ N.V. Eclairage par le Gaz et l'Electricité, onuitgegeven).

(14) Buiten de welbekende (supra 2) bepalingen der littera's A en B van artikel 30 van het Algemeen Lastenboek van de Staat, vermelden wij het Lastenboek van de N.M.B.S. luidens hetwelk de aannemer ertoe gehouden is alle aan de installaties (d.w.z. aan kabels en leidingen) toegebrachte schade te vergoeden zo deze aan zijn eigen fout te wijten is.

Men vergelijke met de termen van artikel 48 der Engelse algemene voorschriften voor regeringskontrakten inzake bouwwerken en werken van burgerlijke bouwkunde (uitgave 1959, gewijzigd in januari 1962): de Administratie zal de aannemer vergoeden voor iedere eis die tegen hem wordt ingesteld ingevolge de aan de bruggen of wegen, die aan de bouwplaats palen, toegebrachte schade (met inbegrip der ondergrondse kabels en leidingen), veroorzaakt door het buitengewoon verkeer van de aannemer of zijn onderaannemers voor de uitvoering der werken of door het verkeer van alle personen die materieel leveren met betrekking tot de werken.

De aannemer neemt alle redelijke maatregelen om dergelijke schade aan de wegen en aan de bruggen te voorkomen en zal de wegen alsmede de voertuigen uitkiezen, wijl hij de lasten derwijze zal beperken en verdelen dat al het buitengewoon verkeer zou worden beperkt in de mate van het redelijk mogelijke.

(15) Pol. Fexhe-lez-Slins, 16 januari 1964, R.T.T. t./ Saterco, onuitgegeven.

(16) Cassatie, 30 september 1940, Pas. 238 en, op verwijzing, Pol. Hoel, 21 november 1940, onuitgegeven.

(17) Rechtb. van Koophandel, Luik, 7 september 1965, R.T.T. t./ Tijdelijke vereniging X-Y en onderaannemer Z.

(18) R. v. St. Frankrijk, 2 juli 1958, Adm. Rechtb. Rijsel, 26 maart 1955, bevestigend.

(19) « De aannemer staat ten opzichte van het bestuur in voor al de door hem zelf of door onderaannemers uitgevoerde werken ».

(20) Beroep Brussel, Verenigde 2e en 7e Kamers, N.V. Charbonnages d'Abbooz et de Bonne Foi Hareng, J.T. 12-2-1966, blz. 114; in zelfde zin Rechtb. van Kooph. Luik, 7 september 1965, R.T.T. t./ Tijdelijke Vereniging X-Y, onuitgegeven, en R. v. St. Frankrijk, 2 juli 1958 (Adm. Rechtb. Rijsel, 26 maart 1955, bevestigend). In deze laatste aangelegenheid bepaalde het lastenboek dat de aannemer het aantreffen van leidingen op zich moest nemen.

(21) Brussel, 4 maart 1953, Pas. 1954, II, 23 (Men zal opmerken dat het arrest — terecht — de eerste rechter niet heeft gevolgd die, de vraag onwillig van een naburige eigenaar, slachtoffer van de gebeurde ontploffing, de aannemer en de vergunninghoudende maatschappij Gazelec in solidum had veroordeeld ingevolge het gebrek van de zaak die zij onder haar hoede had.

Het arrest heeft eveneens geen gehoor verleend aan de grieven ingeroepen door het slachtoffer en zijn verzekeringsmaatschappij alsmede door ... de aannemer tegen de maatschappij Gazelec die haar verplichting van toezicht op de gasleiding niet zou hebben uitgeoefend tijdens de uitvoering der werken. Inderdaad, zo de vergunninghouder tot plicht had toezicht uit te oefenen op zijn leidingen, was het hem niet geboden het toezicht en de leiding waar te nemen der opravings- en zettingswerken die ten laste van de aannemer vielen).

(22) Rechtbank van Koophandel Brussel, 24 december 1959, « Het Bouwbedrijf », 9 november 1963, blz. 12 (Gezien volgens het vóór de aanvang der werken vanwege de vergunninghoudende maatschappij ontvangen liggingplan de ligging van de kabel volledig overeenstemde met de voor de rioleringen aan te leggen sleuf — voorwerp van het kontrakt — had de aannemer, zo beweerde hij althans, vanwege de vergunninghoudende maatschappij de onmiddellijke verplaatsing van de kabel geëist, doch was niet bij machte het bij artikel 30 B van het Algemeen lastenboek voorzien ontvangstbewijs voor te leggen, hetwelk tot staving van de werkelijkheid van die eis moet dienen). Zie nochtans Cass. Fr. 17-7-63. Sem. Jur. IV, blz. 123, dat een door de S.N.C.F. gedane oproeping in vrijwaring verwerpt daar, ter zake, de beschadiging harer kabels, waarvan de ligging aan de aannemer was medegedeeld, onvoorzienbaar was (art. 1150 B.W.).

(23) Burgerl. Rechtb. Bergen, 28 oktober 1963, inzake Elie Pete en N.V. d'Eclairage par le Gaz et l'Electricité, onuitgegeven (de aannemer die nivelleringswerken uitvoerde van een weg en

o.m. van een voetpad door middel van een bulldozer, waarvan het gewicht de breuk der gasleidingen veroorzaakt, diende te weten dat dergelijke leidingen voorkwamen in de ondergrond van een residentiële woonwijk.

— Politie rechtbank Fosse, 14 april 1937, bevestigd door Namen, 29 mei 1937, aangehaald door Corr. Bergen, 27 september 1937, J.J.P. 1938, blz. 153 (werken langsheen een stedelijke wegenis in de randgemeenten).

— Rechtb. Koophandel Namen, 26 september 1963, « Het Bouwbedrijf » 11 april 1964, blz. 18 (schuldige onvoorzichtigheid van de aannemer van rioleringswerken die tevergeefs de plotselinge wijziging in het oorspronkelijk voorzien tracé inroep ter rechtvaardiging van zijn verzuim de vergunninghoudende elektriciteitsmaatschappij om de mededeling van haar installatieplan te hebben verzocht; ondanks de obsessie van de na te leven uitvoeringstermijn, verontschuldigt de plotselinge wijziging van het tracé de aannemer geenszins, temeer daar hij zich tegenover de gemeente - bouwheer, kan beroepen op deze gevraagde mededeling om de daaruit voortvloeiende eventuele uitvoeringsvertraging te rechtvaardigen).

— Rechtbank van Koophandel Bergen, 28 april 1960, Rev. Com. 1961, blz. 215 (breuk, door een lepelcavator, van een elektrische kabel die slechts op een diepte van 20 cm, dus onvoldoende, was gedolven).

— Cfr. supra, nr. 4, - en niet beschermd was door de reglementaire kabelomhulsels, noch doorlopend op de grond met merktekens was aangebracht; doch het stond vast dat de aannemer de nabijheid van een elektriciteitskabine had moeten opmerken en dat, in ieder geval, gezien de aan te leggen sleuf voor het plaatsen der rioleringen een diepte van 1 meter moest bereiken, de kabel door de lepelcavator zou gebroken worden, al was hij op de reglementaire diepte van 0,60 m bedolven geweest.

(24) Adm. Rechtb. Versailles, 7 jan. 1957, A.J. 13.

(25) Vredeger. Waremmé, 26 oktober 1963, « Het Bouwbedrijf », 11 april 1964.

(26) Daar zij op meer dan 60 cm diepte moeten bedolven worden (supra 4).

(27) Artikel 47 van het K.B. van 28 december 1931 - vervangen door artikel 233 van het Algemeen reglement om de arbeidsbescherming (supra 4) - laat de belanghebbende weinig keuze, aangezien de twee enige aanwijzingsmogelijkheden die het voorziet voortvloeien uit objectieve omstandigheden:

— in beginsel is de verplichting van aanwijzing formeel en moet zij het mogelijk maken op de bodem het tracé der kanaliseringen gemakkelijk te volgen;

— het is slechts zo de omstandigheden dergelijke aanwijzing onmogelijk maken (zo men zich b.v. in volle stad bevindt) dat een ander aanwijzingstelsel mag worden toegepast (bv. aanduidingen op de huisgevels) omdat dan de plannen alle aanwijzende maatcijfers moeten vermelden welke nodig zijn om dat tracé op het terrein over te brengen.

De « ratio legis » van deze bepaling is dus duidelijk: men dient ter plaatse een werkelijke bekendmaking te verzekeren teneinde de opeenstapeling der bemoeiingen bij de verschillende plaatselijke besturen en de vergunningshouders te vermijden.

(28) Want ingeval van fout, zal de aansprakelijkheid worden gedeeld tussen de aannemer en de vergunninghouder (Rechtb. Kooph. Namen, 26 sept. 1963, « Het Bouwbedrijf », 11 april 1964).

(29) Zo hij een - tijdelijke - nabuur is, is de aannemer van openbare werken noch eigenaar, noch huurder van de bouwplaats. Moet men in die overweging een zinspeling zien op de mogelijkheid van uitbreiding der theorie der abnormale buurtstoornissen?

(30) Brussel, Verenigde 2de en 7de Kamers, 7 december 1964, N.V. Charbonnages d'Abbehoor et de Bonne Foi Hareng, na Cassatie 14 mei 1963, Luik, 26 febr. 1962, Cassatie (J.T. 12-2-1966, blz. 114).

(31) De R.T.T. had inderdaad de aannemer in het bezit gesteld van het gevraagde plan, doch dit laatste vermeldde geenszins de aanwezigheid van de betwiste kabel, die na de mededeling van het plan werd geplaatst, terwijl de werken nog in uitvoering waren.

(32) Politie rechtb. Waver, 7 sept. 1964, « Het Bouwbedrijf », 4 sept. 1965 (de R.T.T. hield tevergeefs voor dat, aangezien zij noch de duur noch de aard der ondernomen werken hoefde te kennen, het de taak van de aannemer is — zo de werken van lange duur zijn — zich bijtijds bij de R.T.T. te vergewissen of er eventueel geen wijzigingen waren aangebracht aan de op het plan vermelde gegevens van de bouwplaats die hij oorspronkelijk niet had voorzien).

(33) Cassatie 30 september 1940, Pas. 238 en, op verwijzing, Politie rechtbank Hoei, 21 nov. 1940, onuitgegeven; in zelfde zin, Pol., Nijvel, 27 jan. 1961, Rec. Nivelles, p. 66.

(34) Supra 3.

(35) Het op 27 september 1937 door de Correctionele Rechtb. van Bergen geveld vonnis (J.J.P. 1938, blz. 153) vermeldt de uiterste en plotselinge hoogdringendheid van de uit te voeren werken ingeval een brand, een overstrooming, in welk geval geen acht moet geslagen worden op de te geven waarschuwing.

(36) Art. 30A, alinea 6 (supra 2).

(37) Thesis aangenomen door Corr. Bergen, 27 sept. 1937, voormeld, die ten onrechte, Pol. La Louvière, 5 mei 1937, J.J.P. 489 vernietigt.

(38) Zo, luidens artikel 30A van het Algemeen lastenboek, het gepland werk zich niet veropenbaart als een mogelijke oorzaak van schade, moet het Bestuur de aannemer van dit risico in kennis stellen.

(39) En dan moeten er nog redenen voorhanden zijn om het bestaan van een lijn te vermoeden.

(40) Corr. Bergen, 27 sept. 1937, voormeld.

(41) Het op 16 januari 1964 door de politierechtbank van Fexhe-Slins geveld vonnis (R.T.T. t./ N.V.S...) lijkt ons nochtans te gunstig voor de aannemer, wiens zware vrachtwagens twee telefoonkabels hadden verpletterd, wijl de aannemer verklaarde het bestaan der kabels te kennen doch niet te weten « dat zij niet beschermd waren door een omhulsel in stevige en duurzame materialen ten einde ze te beschermen tegen het raken door

werktuigen, zoals het de gewoonte is bij het plaatsen van onderaardse elektrische kabels ». De rechter is van oordeel dat, bij ontstentenis van het bewijs van de begane fout, het bij artikel 22 der wet van 13 oktober 1930 voorziene misdrijf niet is bewezen. Doch begaat de aannemer juist geen fout zo hij nalaat de Regie vooraf te waarschuwen, vermits hij van het bestaan der kabels op de hoogte was?

(42) Er bestaan bochten, kruisingen, plotse verhogingen, privé-aansluitingen, die niet zijn aangeduid. Soms is het tracé van sommige kanaliseringen hun eigenaars zelfs niet bekend.

(43) Die dus steeds bijgehouden zijn door de onmiddellijke aanduiding van iedere wijziging.

(44) Deze inlichtingen worden ons verschaft in een nota van de « Dienst Elektrische Energie van het Ministerie van Economische Zaken » medegedeeld aan de leden van de Permanente Commissie voor de Openbare aannemingen (bijlage, doc. 284). Vermelden wij ook deze enigszins naïeve beschouwingen in dezelfde nota: « Anderdeels lopen de exploitanten die te nauwkeurige inlichtingen geven omtrent de juiste ligging van hun leidingen, gevaar dat zal getracht worden hen verantwoordelijk te stellen voor ongevallen die zouden voortvloeien uit een onjuiste aanduiding of zelfs uit een verkeerde beoordeling door de aannemer der werken. Van hun standpunt uit schijnt het voorzigtiger de aanwezigheid van de leidingen te melden zonder evenwel te nauwkeurig inlichtingen te geven die enkel bij wijze van aanduiding verstrekt worden zonder dat zij de verantwoordelijkheid van de exploitant op het spel kunnen zetten. »

« Het is moeilijk — behalve misschien in het geval van een niet toegelaten elektrische leiding die onrechtmatig de openbare weg gebruikt — zich van de gedachte te ontdoen dat ofwel de aannemer van de openbare werken ofwel de overheid voor wiens rekening deze werken worden uitgevoerd over het algemeen verantwoordelijk zullen zijn voor de schade die aan bestaande leidingen van derden veroorzaakt wordt, zelfs wanneer deze schade het gevolg is van het vertrouwen dat gesteld werd in inlichtingen die niet volledig met de werkelijkheid overeenstemden. »

(45) Politie rechtbank Brussel, 25 april 1958, bevestigd in beroep 30 mei 1961, Openbaar Ministerie en R.T.T. t./ Asphaltco, « Het Bouwbedrijf », 13 augustus 1961.

Men vergelijke met de rechtbank die beperkend — en streng voor het bestuur — bouwheer — de meest draconische bepalingen der lastenboeken toepast, die beogen een louter « aanduidende » waarde te verstrekken aan de opgemaakte plannen en de aan de inschrijvers medegedeelde uitslagen der boringen, met het doel de aannemers de aansprakelijkheid te laten der « vergissingen » en « leemten » die zij niet zouden hebben ontdekt alvorens hun prijs in te dienen (Luik, 3 april 1962, Rev. crit. jur. b. 1964, blz. 270 noot De Bersaques; Burg., Brussel, 30 april 1962 en Brussel 22 juni 1964, « Het Bouwbedrijf », 6 nov. 1965 »).

(46) Alinea 4: « De stappen ter verkrijging van de voor de uitvoering der werken nodige vergunningen, en alle verplichtingen of verplichtingen die aan die vergunningen verbonden zijn, vallen ten laste van de aannemer. »

(47) Rechtb. van Kooph. Bergen, 28 april 1960, Rev. Com. 1961, blz. 215, Rechtb. van Kooph. Namen 26 sept. 1963, « Het bouwbedrijf », 11 april 1964.

(48) O.m. de aanwezigheid van een elektriciteitskabine in de nabijheid.

(49) De aannemers wier werken beschadigingen hadden toegebracht aan een elektrische hoogspanningskabel die niet was gemerkt en die twee uitbatingszetels van een steenkolenmijn verbond zouden zonder de minste moeilijkheid, bij het gemeentebestuur van Herstal alle nuttige inlichtingen hebben kunnen verkrijgen omtrent het bestaan van kabels en hun tracé in de streek; anderszinds hebben zij geen stappen gedaan bij het voormelde gemeentebestuur: daar zij hebben nagelaten deze elementaire voorzorg te nemen in een industrieel gebied, hebben gelintimeerden, gezien hun hoedanigheid van aannemer van openbare werken, ontegensprekelijk een fout begaan die hun aansprakelijkheid in het gedrang brengt terzake het betwist ongeval.

(50) Cass. 14 nov. 1963, N.V. René Bouchat en P.V.B.A. Leurquin t./ N.V. Charbonnages d'Abbehoor et Bonne Foi Hareng, (Het Hof van Beroep had de verwerping van de besluiten der aannemers slecht gemotiveerd, volgens welke de afwezigheid der reglementaire merktekens (supra 4), volstond om de mogelijkheid uit te sluiten van de aanwezigheid van kabels in de ondergrond en derhalve de aannemers onthief in dit verband bijzondere voorzorgen te treffen wanneer zij ertoe gebracht werden te graven).

(51) Nr. K2/278 van 1963 (uitvoeren van een moerriolering in de Stevinstraat, te Brussel).

(52) Van Gas, elektriciteit, water, de R.T.T., de M.I.V.B.; (Maatschappij voor intercommunale vervoer te Brussel), enz...

(53) Om er hen aan te herinneren dat nauwkeurige gegevens moeten worden verstrekt aan de aannemers in verband met de ligging der bestaande kabels en leidingen.

(54) « Bâtiment et Travaux publics », nr. 9, december 1961.

(55) Dit werd reeds voorgehouden door de Adm. Rechtb. van Versailles op 7 januari 1957, A.J. 13: « Het bestuur komt aan zijn verplichting te kort de aanneming een rustig verloop te bezorgen zo het... de ligging der verschillende leidingen niet kent ».

(56) Dezelfde absurde toestand doet zich voor op het stuk der grondboringen en peilingen. Het bestuur — bouwheer — gaat er natuurlijk op zijn kosten toe over, vóór het in aanbesteding uitschrijven, en deelt er de uitslagen van mede aan de inschrijvers, doch uitsluitend « bij wijze van inlichting » zonder dat deze mededeling zijn aansprakelijkheid in geval van vergissing in het gedrang kan brengen.

Moesten alle inschrijvers deze bepaling naar de letter volgen, dan zouden zij — ieder voor eigen rekening — de reeds gedane peilingen herbeginnen, hetgeen 10 tot 15 maal duurder zou uitvallen dan voor één reeks peilingen uitgevoerd in naam van de Administratie en op haar verantwoordelijkheid medegedeeld aan de inschrijvers.

Steeds diezelfde absurde — en duur uitvallende — « vlucht voor verantwoordelijkheid »!

(57) Wet van 4 maart 1963 in verband met de Staatsovereenkomsten, art. 1.

(58) De Page, Traité, IV, nr. 867 B.

(59) Omtrent de interessante evolutie, op het stuk van het administratief recht, van het burgerlijk begrip van « vaste prijs » zie A. de Grand Ry en M.A. Flamme « Praktische Kommentaar bij de reglementering der Overheidsovereenkomsten » (uitgave 1965) nrs. 6 à 19.

(60) Art. 30A der bijzondere lastenboeken voor wegenwerken, zoals het lastenboek C/277 van 1964; vergel. art. 124 der bijzondere lastenboeken van de N.M.B.S. (« De aannemer mag geen bezwaar maken noch aanspraak maken op schadevergoeding of termijnverlenging wegens de moeilijkheden of belemmeringen welke mochten voortspruiten uit de aanwezigheid van ondergrondse kabels, bovengrondse lijnen of leidingen op de plaats der werken »).

(61) Art. 25A, 2° van het Algemeen lastenboek van de Staat; Vergel. art. 1 van aflevering I « Grondwerken en leggen van leidingen » van het Ministerie van Openbare Werken (« het aantreffen van oude bedolven vestingen of eender welke kanalisatie maakt deel uit van het forfait » of nog artikel 124 der bijzondere lastenboeken van de N.M.B.S. (« ... de aannemer zal op zijn kosten de ondergrondse kabels en de ter plaatse door hun eigenaar behouden of verplaatste leidingen beschermen en ondersteunen; hij zal instaan voor iedere aan die kabels en leidingen veroorzaakte schade »).

(62) Burg. Brussel 21 nov. 1959, N.V. Denys t./N/M/W, bevestigd in beroep 27 juni 1962, onuitgegeven.

(63) Brussel, 31 januari 1958, J.P. 631, opmerk. Flamme.

(64) Adm. Rechth. Versailles, 7 jan. 1957, A.J. 13.

(65) Burg. Brussel (12 kamer), 6 juli 1943, Laemont t./ Belgische Staat, onuitgegeven; het is slechts Rechth. van Koophandel Brussel 24 dec. 1959 (Het Bouwbedrijf, 9 nov. 1963) die, op het eerste gezicht, een tegenovergestelde oplossing lijkt aan te nemen: ter zake had de aannemer inderdaad, vóór de aanvang der werken, een plan ontvangen waarop de ligging der ondergrondse kabels, nauwkeurig was aangegeven.

(66) Supra, 19, noot 60.

(67) Burg. Brussel, 6 juli 1943, voormeld.

(68) Art. 1 van aflevering I.

(69) Onze mening wordt kracht bijgezet door het derde lid van aflevering I, luidens hetwelk het Bestuur der werken zich het recht voorbehoudt zonder schadevergoeding het tracé der op het grondplan vermelde sleuven lichtjes te wijzigen. Zo de overeenstemming tussen de waterleiding en het ontworpen net al te groot moest worden, zou de Administratie niet kunnen nalaten deze lichte wijziging van het tracé op te leggen die van aard is de taak van de aannemer te vergemakkelijken.

(70) Onmogelijkheid om gedurende verschillende weken toegang te hebben tot een belangrijk gedeelte van de bouwplaats, verplichting het uitvoeringsprogramma te wijzigen, verplaatsing van het materieel op de bouwplaats.

(71) Vertraging der werken, verhoging der algemene onkosten, ongebruikt laten van het materieel, ja zelfs van het werkpersoneel enz.

(72) Omtrent dit begrip, zie noot onder Brussel, 31 jan. 1958, J.T. 631.

(73) Zie Kooph. Namen, 26 sept. 1963 (« Het Bouwbedrijf » 11 april 1964) « ... de wijziging aan het tracé van de riolering kan de aannemer geenszins verontschuldigen wyl deze laatste de mededeling kon rechtvaardigen tegenover de gemeente, bouwheer ».

(74) Zie artikel 124 der bijzondere lastenboeken van de N.M.B.S. « de ondergrondse kabels, de bovengrondse lijnen en de leidingen welke gelegen zijn op de plaats der te verwezenlijken constructies en der uit te voeren graaf- of ophogingswerken, en waarvan de verplaatsing noodzakelijk blijkt, zullen door tussenkomst van de N.M.B.S. verplaatst worden door de belanghebbende maatschappijen, zonder onkosten voor de aannemer ».

(75) Art. 25, 2° van het algemeen lastenboek van de Staat; art. 124 der lastenboeken van de N.M.B.S.

(76) Op voorwaarde dat de Regie bij aangetekend schrijven verwittigd wordt uiterlijk twee maanden vóór de uitvoering van het ontwerp.

(77) Onder het enig voorbehoud van « rechtsmisbruik » dat door een eigenaar zou worden gepleegd wiens enige beweegreden er in zou bestaan de Regie te verplichten haar installaties te verplaatsen.

(78) De R.T.T. neemt ten haren laste, behoudens andersluidende overeenkomst, de onkosten veroorzaakt door de wijzigingen die, op haar verzoek, worden aangebracht aan de water-, gas- en elektriciteitsleidingen en andere werken van openbaar nut waarvan de aanwezigheid het plaatsen van haar boven- en ondergrondse lijnen hindert.

Omgekeerd vallen de wijzigingen die moeten worden aangebracht aan de onder de wegen geplaatste telegraaf- en telefoonlijnen om de uitvoering van andere werken van openbaar nut mogelijk te maken, ten laste van de eigenaars van deze laatste.

(79) Aangezien de termen « andere werken van openbaar nut » voorkomen — in het eerste lid van artikel 10 — na de woorden « water-, gas-, elektriciteitsleidingen », beogen zij natuurlijk niet de wegen zelf, doch de bijkomende installaties die in de wegenwerken zijn aangebracht.

(80) Zie de omzendbrief O.W. van 2 mei 1963 (BRA-600) in verband met de wijziging der boven- en gelijkgrondse installaties opgelegd in het belang van de wegenwerken.

(81) Wet van 10 maart 1925. De verlof- en vergunninghouders hebben het recht hun leidingen te plaatsen :

- op of onder de openbare wegen (art. 13)
- op de buitenkant der muren en gevels die op de openbare weg uitgeven (art. 14)
- op of onder niet bebouwde privé-terreinen, met een K.B. dat het openbaar nut van de operatie vaststelt (art. 15).

De aan de uitbaters opgelegde verplichting in principe de verplaatsingskosten dezer leidingen te dragen wordt slechts bij artikel 13 bepaald, doch behelst eveneens de onderstellingen der artikelen 14 en 15, des te meer daar in het eerste geval de

kabels « op de openbare weg uitgeven » en in de twee gevallen het tracé der installaties onderworpen wordt aan de goedkeuring van de overheid die de openbare weg beheert (art. 16).

(82) Wet van 17 januari 1958 tot regeling van het gebruik door de openbare overheden, verenigingen van gemeenten en vergunninghouders van openbare diensten of van openbaar nut, der openbare domeinen van de Staat, der provincien en gemeenten voor het plaatsen en het onderhoud der leidingen en o.m. der water- en gasleidingen.

Op te merken dat een K.B. van 31 oktober 1933 het probleem regelt van de verplaatsing der elektrische installaties in de nabijheid van een buurtspoorweg.

(83) Art. 9 van de wet van 12 april 1965.

(84) De algemene term « wijzigingen » beoogt zowel de verplaatsingen, als de wijzigingen en afschaffingen.

(85) Wat de Staat aangaat, doet dit zich voor in verband met de provinciale of gemeentelijke wegen die in de staatswegen zijn opgenomen in uitvoering van de wet van 9 augustus 1948 (die de wetgeving op de landelijke wegenis wijzigt); aangezien deze inlijving een eigendomsoverdracht in de hand werkt (Wilkin « Voirie et Constructions » nr. 48).

Nochtans geeft de uitdrukking « op hun onderscheidenlijk domein » aanleiding tot redetwist. Moet men verstaan dat, zo de modernisering van een weg of een kanaal de wijziging oplegt der kabels en leidingen niet alleenlijk op de plaats zelf waar de werken worden uitgevoerd doch ook buiten die plaats — b.v. op of onder een openbare weg die door een andere overheid wordt beheerd — de onkosten ten laste vallen van de bouwheer?

Tot hiertoe was het Ministerie van Openbare Werken deze mening toegedaan (omzendbrief BRA-600 van 2 mei 1963 in verband met de wijziging der boven- en ondergrondse installaties, opgelegd in het belang van de wegenis, blz. 10), doch wij kunnen deze mening niet volgen, daar de tekst zelf van artikel 13 de wet van 10 maart 1925 — en de gelijkaardige bepalingen in de wetten van 1938 en 1965 — ons opleggen een onderscheid te maken tussen: enerzijds het recht de wijziging der installaties te eisen, recht dat slechts toekomt aan de openbare macht op wier domein de wijziging dient te worden aangebracht, en anderzijds de last der onkosten die in ieder geval de uitbater te beurt valt vanaf het ogenblik dat het doel van deze wijziging b.v. het belang van de wegenis uitmaakt.

Daaruit volgt dat, zo de Staat zich in de plaats stelt van een gemeente om werken uit te voeren aan een gemeentelijke weg — wij denken b.v. aan de metro of nog aan de werken aan de Kleine Ringlaan te Brussel met het oog op de Expo '58 — de gemeente, die noodzakelijkerwijze heeft moeten instemmen met deze inderdaad, het beheer harer wegen behoudt. Derhalve kan de verplaatsing der kabels ten laste van de uitbaters slechts door de gemeente worden geëist aangezien de werken, alhoewel door de Staat uitgevoerd, worden voortgezet in het belang van de gemeentelijke wegenis.

(86) Een wetsvoorstel van 13 februari 1963 (Doc. Senaat nr. 101); waarschijnlijk ingevolge het advies SAVGAZ (infra, noot 87), suggereert — billijkheidshalve — de onkosten der wijzigingen ten laste te leggen van de overheid die ze oplegt en dit in bijna alle onderstellingen, o.m. wanneer de wijzigingen opgelegd worden door het belang van de wegen.

(87) Jean Petit (« Commentaire de la loi du 25 mars 1925 » in « Revue de Droit belge, t. VIII, blz. 397 vlg. »). Betreurt het laattijdig indienen van een amendement dat de vergunninghouders een beroep op de Koning openstelt tegen de « arbitraire » beslissingen der gemeenten en provincien, en herinnert eraan dat tijdens de parlementaire debatten uitdrukkelijk werd gepreciseerd dat de door een zuiver tergende beslissing getroffen onderneming een verhaal had op de rechtbanken.

Onzes inziens zouden de rechtbanken in felte slechte bevoegd zijn zo de vergunninghouder een quasi delictuele fout aantoonde (art. 1382 B.W.) in hoofde van de Administratie of nog zou voorhouden dat de betwiste wijziging niet werd opgelegd door redenen die de openbare overheden toelaten er de prijs van te eisen ten laste van de uitbater der gewijzigde installaties. Meestal zal de gegrondheid van de ingeroepen redenen — b.v. het belang van de wegen — zelfs niet worden betwist, en het enig mogelijke beroep zal alsdan dat bij de Raad van State zijn.

Gewis, het advies van 11 januari 1963 (V.A.A.R.V.S. 17) heeft de eis van de N.V. SAVGAZ verworpen om reden van de aan deze aangelegenheid eigen omstandigheden, wyl toch de voorwaarden nader werden omschreven, waarvan de vereniging een gunstig advies in de hand zou hebben gewerkt.

(88) Zie artikel 20 van de wet van 10 maart 1925.

(89) 5 jan. 1962, R.D.P. 1166, opmerk. Waline, 29 april 1957, Rec. 269, 10 april 1957, Rec. 255, 3 februari 1950, Rec. 78, 8 dec. 1944, D. 1945, blz. 238, noot P.L.J., 22 mei 1925, Rec. 505.

(90) Men kan niet genoeg onderstrepen dat zowel de wet van 12 april 1965 als de wetten van 10 maart 1925 en van 17 jan. 1938 de wijzigingen beogen welke vereist zijn in het belang van de wegen en niet de wijzigingen die aan de wegen werden aangebracht.

(91) Zie het advies SAVGAZ, voormeld, van 11 januari 1963.

(92) Zelfs zo de aldus opgevangen weg tot het openbaar provinciaal of gemeentelijk domein behoort: inderdaad, zijn nieuwe bestemming ontleent aan de gemeentelijke of provinciale weg zijn oorspronkelijk karakter en schakelt hem in de meer belangrijke weg waarin hij opgenomen wordt. (Zie Cass. 22 mei 1871, Pas.-I-369).

(93) In dergelijke onderstelling geschieden de verkrijging, of de ontgeening natuurlijk « in het belang van de wegen » en dit doet volstaat ter rechtvaardiging van het ten laste leggen der verplaatsingskosten der installaties door de uitbaters, zelfs zo de verkregen of ontgeende goederen momenteel in het particulier domein der openbare besturen blijven in afwachting van hun bestemming voor het verkeer.

(94) Deze veronderstellingen zijn :

- de telefoon- of telegraaflijnen die moeten worden verplaatst zijn niet op het Staatsdomein aangebracht;
- diezelfde lijnen werden in een buurtweg geplaatst, dewelke wel ingelijfd is in de nationale wegenis ingevolge de wet van 9 augustus 1948, doch waarvan de zate aan partikulieren behoort;

— ten slotte, de reden van de verplaatsing kan niet worden gerangschikt onder deze (belang van de wegen enz...) die het mogelijk maken de onkosten ten laste te leggen van de uitbater.

(95) Zie supra (nr. 19) de tekst van art. 25,22 van het algemeen lastenboek van de Staat.

(96) Het blijkt inderdaad dat talrijke lastenboeken die door de plaatselijke besturen worden gebruikt, geen onderscheid maken tussen de twee categorieën van verplaatsing: enerzijds die welke in het forfait begrepen zijn, anderzijds: die waarvan de onkosten bij een wet ten laste worden gelegd van de eigenaars der kabels en leidingen.

(97) Zie de studie, gesteund op de voorbereidende werkzaamheden, geubliceerd in « Mémorial administratif de la Province du Hainaut » 1953, blz. 649.

Artikel 10 van de wet van 13 oktober 1930 overweegt de mogelijkheid van een « tegenstrijdige overeenkomst », doch veronderstelt natuurlijk dat de R.T.T. aan deze overeenkomst deelneemt, wijl de overeenkomst van openbare werken bij veronderstelling « res inter alios acta » is voor de Regie.

(98) Supra 7.

(99) Dergelijk « beding ten behoeve van een derde » zou een soort vrijgevigheid uitmaken, dewelke onwettelijk is bij ontstentenis van wettelijke of budgetaire bepalingen die de Koning toelaten zekere uitgaven vast te leggen ter ontlasting der openbare diensten aan wie de wet deze uitgaven oplegt.

(100) Met het lofwaardig doel te vermijden dat eindeloze besprekingen met de vergunningshouders de stipte naleving van de uitvoeringstermijn in het gedrang zouden brengen.

(101) Zo de aannemer verkeerdelijk aan de uitbater de kosten heeft uitbetaald der verplaatsingswerken die hijzelf zou hebben uitgevoerd, zal hij persoonlijk handelen in terugwinning van het onverschuldigde.

Daarentegen, zo de aannemer zelf, en dus op eigen kosten, is overgegaan tot de verplaatsing, zou hij niet kunnen beschikken over een rechtstreekse vordering tegen de uitbater en zal hij de

prijs moeten teruggeven vanweg de Administratie — bouwheer, welke zich op haar beurt tegen de uitbater zal keren.

(102) Onder hogervermeld voorbehoud (nrs. 13-14).

(103) Er bestaat inderdaad tot op heden geen enkele wettelijke of reglementaire verplichting die de eigenaars van elektrische kabels en van leidingen in het algemeen verplicht hun plannen mede te delen aan de overheid die verlangt wegenwerken of andere werken uit te voeren of te doen uitvoeren. Het valt voor dat de overheid die een weg beheert haar voorzorgen genomen heeft en dat een dergelijke verplichting opgelegd wordt door middel van een clause welke opgenomen is in het met het oog op de aanleg van een bepaalde leiding afgeleverd toelatingsbesluit.

Evenwel is geen toelating vereist voor :

1. de leidingen welke aangelegd zijn door de overheid die de gebruikte openbare weg beheert;

2. deze welke aangelegd zijn door de in artikel 6 van de wet van 10 maart 1925 op de elektriciteitsvoorziening bedoelde verenigingen van gemeenten, op de gemeentewegen, in de gemeenten of de gedeelten die door deze verenigingen bediend worden. Diezelfde wet bepaalt inderdaad in art. 13: « de gemeenten en verenigingen van gemeenten zijn tot geen bestuurlijke formaliteit gehouden om de elektrische leidingen op haar grondgebied (« sur leur propre voirie ») aan te leggen of te onderhouden ».

3. de leidingen die deel uitmaken van de concessie voor elektriciteitsvoorziening en aangelegd zijn op de gemeentewegen van het geconcedeerde grondgebied.

(104) Op het plaatselijk vlak zou men zich kunnen beperken tot algemene plannen, op kleine schaal, waarvan de raadpleging het echter mogelijk zou maken zich onmiddellijk te vergewissen van het bestaan of de afwezigheid van een risico, alsmede de benamingen en adressen te kennen der verantwoordelijke organismen die bij machte zijn detailplannen over te maken.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 18 jan. 1966.

Verslaggever: Raadsheer Rutsaert
O.M.: dhr. Krings, advocaat-generaal

Grondwet art. 97. — Niet toepasselijkheid voor beslissingen van de Bestendige Deputatie inzake directe belastingen.

Gemeentebelastingen — directe en indirecte gemeentebelastingen. — Criterium uiteraard voorbijgaande daad of verrichting vanwege belastingplichtige.

Geen enkele wetsbepaling schrijft voor dat de beslissingen van de Bestendige Deputatie inzake Directe Gemeentebelastingen in openbare terechtzittingen worden uitgesproken.

De uiteraard voorbijgaande daad of verrichting, die aanleiding geeft tot het innen van een indirecte belasting op het ogenblik waarop zij gesteld of uitgevoerd wordt en die moet vernieuwd worden om tot een nieuwe belasting aanleiding te geven, is de daad of de verrichting van de belastingplichtige zelf of die welke hem betreft, doch niet de daad of de verrichting van de openbare macht die gezegde belasting vestigt.

De Baer Armand t./ De Stad Sint-Niklaas.

Het Hof,

Gehoord het door Raadsheer Rutsaert gedane verslag en op de conclusie van de Heer Krings, Advocaat-generaal;

Gelet op de bestreden beslissing op 27 december 1963 gewezen door de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet, doordat de Bestendige Deputatie van de Provinciale Raad van Oost-Vlaanderen op 27 december 1963 over het beroep, bij haar

door de eiser ingesteld, uitspraak heeft gedaan zonder te doen blijken dat de uitspraak in openbare terechtzitting werd gedaan, terwijl, overeenkomstig artikel 97 van de Grondwet, elk vonnis in « openbare terechtzitting » behoort te worden uitgesproken;

Overwegende dat, in zover artikel 97 van de Grondwet bepaalt dat elk vonnis in openbare terechtzitting wordt uitgesproken; het tot doel heeft een openbaar toezicht over de gevelde beslissing mogelijk te maken; dat, daar bedoeld toezicht niet van de opdracht tot berechting onafscheidbaar is, deze bepaling, evenals de door artikel 96 van de Grondwet voorgeschreven openbaarheid van de terechtzittingen, van rechtswege slechts op de rechtbanken, in de zin van dit woord in de artikelen 92 en 93 van de Grondwet, weze op de rechtbanken van de rechterlijke orde, van toepassing is;

Overwegende dat geen enkele wetsbepaling uitdrukkelijk of impliciet voorschrijft dat de beslissingen van de bestendige deputatie inzake directe gemeentebelastingen in openbare terechtzitting uitgesproken worden;

Dat, dienvolgens, het middel naar recht faalt;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen van de wet van 22 juni 1865, 15 van de wet van 22 juni 1877, 154, 135, 136, 138 van de Gemeentewet van 30 maart 1836, 1, 3, 4, 5, 6, 7, van de wet van 29 april 1819 en 8 van de wet van 5 juli 1871, doordat bij het bestreden besluit, de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen zich heeft bevoegd verklaard, terwijl het hier om een indirecte belasting gaat en zij, mitsdien, onbevoegd was om kennis te nemen van het bij haar aanhangig gemaakte beroep, daar de oorzaak van de belasting, genaamd « wegenis-tax », te zoeken is in een daad, een handeling van het Gemeentebestuur, en aan de grondslag van de bewuste taxen bepaalde uitgaven liggen, door de Gemeente gedaan, krachtens haar algemene verplichting van politie der wegen, en daar een gemeente-tax, gevestigd ten laste van de eigenaars van onroerende goederen, gelegen langs de openbare weg waar wegen- en rioleringswerken door een gemeente, op haar kosten, uitgevoerd zijn, en die

berekend wordt naargelang de lengte van het goed aan de straat, doch die in principe in eenmaal opeisbaar is, namelijk op het ogenblik waarop de riool in gebruik wordt genomen of de straten worden geopend, een indirecte belasting is:

Overwegende dat eiser de bestreden beslissing verwijt, als een directe belasting te hebben beschouwd de belasting die door de gemeenteraad van de stad Sint-Niklaas, ingevolge een besluit van 22 december 1958, geheven wordt op het openen, verbreden, verlengen en rechtekken van straten, het uitvoeren van aarde- en kasseiwerken, het leggen van riolen en kantstenen; dat het middel op de beschouwing steunt dat deze belasting op een afzonderlijk of voorbijgaand feit berust, namelijk de door de administratie uitgevoerde werken, doch niet op een uiteraard duurzame toestand;

Overwegende dat de uiteraard voorbijgaande daad of verrichting, die aanleiding geeft tot het innen van een indirecte belasting op het ogenblik waarop zij gesteld of uitgevoerd wordt en die moet vernieuwd worden om tot een nieuwe belasting aanleiding te geven, de daad of de verrichting is van de belastingplichtige zelf of die welke hem betreft, doch niet de daad of de verrichting van de openbare macht die gezegde belasting vestigt;

Overwegende dat de litigieuze belastingen geen alleenstaande of voorbijgaande en door de belastingplichtige gestelde daden tot grondslag hebben, doch, volgens de vaststellingen van de bestreden beslissing, een uiteraard duurzame toestand, namelijk het palen van de eigendommen aan de weg of straat, waar bovenvermelde werken door de administratie werden uitgevoerd; dat bedoelde belastingen dienvolgens directe belastingen uitmaken;

Overwegende dat de bestreden beslissing terecht geoordeeld heeft dat de mogelijkheid de belasting al dan niet ineens te betalen de aard van de belasting niet beïnvloedt;

Dat het middel faalt naar recht;

Om deze redenen:

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt eiser in de kosten.

NOOT: Met deze uitspraak blijkt het Hof van Cassatie terug te komen op de tot hertoe door het Hof gehuldigde principes.

Inderdaad, wanneer de Bestendige Deputatie van een Provinciale Raad, waarvoor een beroep is ahangig gemaakt, hetzelfde onderzoekt en erover uitspraak doet, oefent zij een gerechtelijke functie uit (zie: C. Ketelaer: «De Gemeentebelasting» n° 69; K. Mees: «Gemeentebelastingen» in Administratief Lexicon, n° 103). Hieruit leidde het Hof af dat de besluiten van de Bestendige Deputatie behoorden gemotiveerd te zijn (Cass. 11.12.1951, Pas. 1952, I, 187; Cass. 13.1.1930, Pas. 1930, I, 64; Cass. 8.2.1926, Pas. 1926, I, 221; Cass. 24.1.1921, Pas. 1922, I, 131) en tevens dat ze in een openbare terechtzitting behoorden te worden uitgesproken (Cass. 21.3.1910, Pas. 1910, I, 166). Reeds bij arrest van 19.12.1876 (Pas. 1877, I, 44) vernietigde het Hof van Cassatie een besluit van de Bestendige Deputatie van de Provinciale Raad van Mons, omdat het was: «fait en séance à Mons le 15.9.1876».

* * *

Zie in verband met het direct of indirect karakter van een Gemeentebelasting: C. Ketelaer: «De Gemeentebelastingen», n° 4, blz. 13; Yves Delacroix: «Les taxes communales», n° 18 bis; R. Wilkin: «Les

taxes communales», 2e uitg. blz. 39 en 40; Administratief Lexicon V° Belastingen-Gemeente, blz. 21 en 96; Boon, Belgisch Staatsrecht, blz. 357; K. Ferdinand: «De Gemeentelijke wegen en rioleringsstaxes, directe of indirecte belastingen», blz. 1847; Cass. 13.11.1956, Pas. 1957, I, 268; Cass. 18.9.1956, Pas. 1957, I, 16; Cass. 2.3.1956, Pas. 1956, I, 692; Cass. 11.12.1951, Pas. 1952, I, 187; Brussel 11.4.1960, J.T. 1960, blz. 757.

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer. — 22 maart 1966.

Voorzitter: Mr. Et. Verougstraete.

Raadsheren: Mr. Le Fevere de Ten Hove
en De Witte.

Op. Min.: Mr. Vandermeersch.

Advokaten: Mrs. S. Fredericq, L. Steyaert en Bocken.

Voorrechten. — Rang van het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines en van dit van de schuldeiser die een pand heeft op de handelszaak.

Bij samenloop tussen voorrechten op bepaalde roerende goederen, wordt de voorrang tussen hen, wanneer hij door de wet niet wordt geregeld, bepaald door de rechter, die zich te dien einde steunt op de analogie met de wettelijk geregelde gevallen, of op de bepaling van art. 13 der wet van 16 december 1951; hij zal opzoeken welk voorrecht meer begunstiging verdient.

Op grond van een reeks beschouwingen ontwikkeld in het arrest acht het Hof dat het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines, toestellen, gereedschappen en ander bedrijfsuitrustingsmaterieel gebruikt in nijverheids-, handels- of ambachts-ondernemingen, voorrang heeft op het voorrecht van de schuldeiser die een pand op de handelszaak van de schuldenaar heeft verkregen.

Marc Degrave «Ateliers de Construction Unica» t/
Luc Steyaert, curator en N. V. Werken en Discontobank.

Gehoord partijen in hun middelen en besluiten;

Gezien de stukken, waaronder de expeditie van het bestreden vonnis dd. 8.4.1964 verleend door de Handelsrechtbank te Gent, waartegen tijdig en in regelmatige vorm beroep werd ingesteld;

Overwegende, dat niet wordt betwist dat appellant en tweede geïntimeerde beiden een voorrecht genieten op de in de dagvaarding beschreven machines, te weten: tweede geïntimeerde het voorrecht van de schuldeiser die een pand verkregen heeft op de handelszaak van de schuldenaar, appellant het voorrecht van de niet-betaalde verkoper van machines of toestellen die tot nijverheids- of handelsdoeleinden zijn bestemd;

Overwegende dat de betwisting tussen beide partijen alleen slaat op de kwestie te weten welk van beide voorrechten voorrang heeft;

Overwegende dat bij samenloop tussen voorrechten op bepaalde roerende goederen de voorrang tussen hen, wanneer hij door de wet niet wordt geregeld, bepaald wordt door de rechter, die zich daartoe steunt op de bepaling van art. 13 van de wet van 16-12.1951: hij zal opzoeken welk voorrecht meer begunstiging verdient (Zie o.m. A.P.R. tw., Voorrechten nr. 248);

Overwegende dat de samenloop tussen de twee litigieuze voorrechten niet door de wet wordt geregeld; dat nl. de schuldeiser die, naar de termen van de

wet van 23 oktober 1919, een «pand» op de handelszaak van de schuldenaar heeft verkregen, niet kan worden beschouwd als de pandhoudende schuldeiser in de zin van art. 23 van de hypotheekwet;

dat het «voorrecht» geschapen door de wet van 25.10.1919, slaat op een universaliteit waarvan het bezit niet aan de schuldeiser wordt overgedragen, dat het derhalve niet kan gelijkgesteld worden met het roerend pand, hetwelk zoals bepaald bij art. 2076 BW., de buitenbezitstelling van de schuldenaar vereist; dat men het eens is om te erkennen dat het besproken «voorrecht» meer gelijkenis vertoont met de hypotheek dan met de inpandgeving; dat zekere auteurs dit voorrecht beschrijven als een werkelijke roerende hypotheek, terwijl anderen het als een instelling sui generis beschouwen (zie o.m. A.P.R. Tw. Voorrechten nr. 113, De Page VI, nr. 1106); dat, daargelaten deze kwestie van benaming, het gaat om een preferentieoorzaak die onder vele aspecten verschilt van de inpandgeving geregeld bij art. 2073 en volgende BW., zodat art. 23 der hypotheekwet, waar het spreekt van het pand, niet op de inpandgeving der handelszaak toepasselijk is (Cass. 8.6.1939, Pas. I, 295);

dat overigens de termen van art. 23 al. I van de hypotheekwet de toepasselijkheid op de houder van een pand op de handelszaak uitsluiten; dat immers van deze schuldeiser niet kan gezegd worden dat hij het goed dat hem tot pand strekt in «ontvangst» neemt;

Overwegende dat tweede geïntimeerde aanvaardt dat art. 23 al. I van de hypotheekwet ter zake niet van toepassing is, doch beweert dat de huidige betwisting moet beslecht worden bij middel van een analogische toepassing van art. 23 al. 2 der hypotheekwet;

dat volgens tweede geïntimeerde de wetgever van 1851 aan de onbetaalde verkoper van roerende voorwerpen een «zeer matige gunst toekende», terwijl het voorrecht dat zij inroept veel gelijkenis zou vertonen met het voorrecht van de verhuurder; dat tweede geïntimeerde hieruit afleidt dat ze, bij analogische toepassing van art. 23 al. 2, niet geprimeerd wordt door de onbetaalde verkoper van de machines, ten ware deze laatste haar ten tijde van de levering gewaarschuwd had dat de prijs niet betaald werd, wat in casu niet gebeurde;

Overwegende echter 1) dat de verkoper van machines of van toestellen voor een nijverheids- of handelsinstelling bestemd, eerst sedert de wet van 27 juli 1934 een bijzondere bescherming geniet; dat deze bijzondere bescherming tot doel heeft de economische expansie te bevorderen en de kredietmogelijkheden te verruimen; dat de beschouwing nopens de weinige gunst door een vroegere wetgeving aan de gewone onbetaalde verkoper van roerende voorwerpen toegekend niet zwaar weegt wanneer het erop aankomt de hoedanigheid van het bijzonder beschermd voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines te appreciëren, 2) dat het voorrecht op de handelszaak de meeste gelijkenis vertoont niet met het voorrecht van de verhuurder doch met de hypotheek; dat het voorrecht op de handelszaak met het voorrecht van de verhuurder slechts één bijzondere gelijkenis vertoont, nl. dat het in beide gevallen gaat om een voorrecht op een in het bezit van de schuldenaar blijvende universaliteit; dat de gelijkenis met de hypotheek veel groter is: in beide gevallen gaat het doorgaans om een zekerheid voor de terugbetaling van een geldlening, wordt de publiciteit op dezelfde wijze geregeld, en wordt de instelling bijna op dezelfde wijze ingericht, bij zoverre dat de heer Franck op de zitting van de Senaat dd. 16.10.1919 kon verklaren dat het pand op de handelszaak «est organisé à peu près sur les

mêmes bases que le régime hypothécaire» (Aangehaald in Frédéricq VII nr. 445);

Overwegende dienvolgens dat, met het oog op analogische toepassing, het geval zou moeten gelijkgesteld worden met dit van samenloop van een hypotheek; dat in dit geval het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines primeert, vermits het blijft gelden wanneer de geleverde machines onroerend geworden zijn bij bestemming of incorporatie (art. 20, 5° al. 2 hypotheekwet);

Overwegende dat het onderzoek van de onderscheidelijke verdiensten van beide litigieuze voorrechten tot dezelfde conclusies leidt;

dat beide voorrechten hetzelfde doel hebben: de economische expansie bevorderen en de kredietmogelijkheden verruimen; maar dat de volgende beschouwingen ten voordele van de verkoper der machines pleiten;

1) de vermeerdering van het actief van de schuldenaar door de levering der machines teweeggebracht, is aan het door de verkoper verleend krediet te danken; het komt dan ook maar billijk voor dat deze laatste het voorrecht op deze machines uitoefent eerder dan de houder van het pand op de handelszaak;

2) op het ogenblik dat het krediet op de handelszaak werd toegekend waren de nieuw aangekochte toestellen nog niet aanwezig en konden dus niet in aanmerking komen om de hoegrootheid van de kredietopening te bepalen (Frédéricq, Handboek van Belgisch Handelsrecht nr. 1856);

3) de leverancier van de machines, die de voorzorg heeft genomen een afschrift van de factuur ter griffie van de Handelsrechtbank tijdig neer te leggen, heeft blijkbaar slechts mits erkenning van een bijzonder voorrecht met de verkoop ingestemd;

Overwegende dat door tweede geïntimeerde vergeefs geopperd wordt:

1) dat de akte van kredietopening voorziet dat de in pand gegeven handelszaak o.m. bevat «alle verbeteringen welke aan voornoemde handelszaak door bijvoeging of op een andere wijze zullen aangebracht worden»; deze overbodige clausule betreft alleen de omvang van de in pand gegeven zaak doch heeft niets te maken met de verdienste van het voorrecht;

2) dat zij het krediet verleende o.m. om nieuw materiaal aan te kopen; het nieuw materiaal dat door de onbetaalde verkoper werd geleverd werd niet betaald met de gelden van de kredietopening;

3) dat het dikwijls gebeurt dat de aankoop van nieuw materiaal gepaard gaat met de verkoop van oud materiaal: wanneer het niet gaat om een uitbreiding van het bedrijf is het juist dat het nieuw materiaal verouderd of versleten materiaal vervangt doch zulks neemt niet weg dat de levering van het nieuw materiaal een aanzienlijke waardevermeerdering van het pand medebrengt, die aan het door de verkoper verleend krediet te danken is en waarmede de bank geen rekening heeft kunnen houden bij het bepalen van de hoegrootheid van de kredietopening;

Overwegende dat uit al deze beschouwingen volgt dat het met de bedoeling van de wetgever niet zou stroken het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines, toestellen, gereedschappen en ander bedrijfs-uitrustingsmateriaal gebruikt in nijverheids- handels- of ambachtsondernemingen, te laten primeren door het voorrecht van de schuldeiser die een pand op de handelszaak van de schuldenaar heeft verkregen;

Om deze redenen:

Het Hof,
Gelet op artikel 24 van de wet van 15.6.1935,

Gehoord in openbare terechtzitting de heer substituit-procureur-generaal Vandermeersch in zijn eensluitend advies;

Geeft akte aan eerste geïntimeerde van zijn verklaring dat hij zich gedraagt naar het oordeel van het Hof;

Onvangt het beroep;

Verklaart het gegrond;

Doet dienvolgens het bestreden vonnis teniet en, opnieuw wijzend:

Verklaart de hoofdeis gegrond en de tegeneis ongegrond;

Zegt voor recht dat appellant's bevoorrechte schuldvordering uit hoofde van levering van machines voorrang geniet op de schuldvordering van tweede geïntimeerde, houdster van een pand op de handelszaak;

Veroordeelt tweede geïntimeerde tot de kosten van beide aanleggen.

NOOT: Zie o.m. noot Caenepeel onder Cass. 29 mei 1964 in R.W. 1965-66, kol. 206; zie ook Revue de la Banque 1966, p. 187.

RAAD VAN STATE

3e Kamer. — 10 december 1965.

Voorzitter: M. Somerhausen.

Raadsheren: M.M. De Bock en Rémion.

Substituut-auditeur-generaal: Juff. Bourquin.

Advocaten: Mrs. Thys en Stassen.

Openbare ambtenaren en beambten. — Aanwerving. — Commissies van openbare onderstand. — Gemeenteraad. — Stemming.

Wanneer de C.O.O. het diploma van doctor in de rechten gelijkstelt met het door de provincie afgegeven diploma van bestuurswetenschappen, miskent zij niet het door haar uitgevaardigd reglement volgens hetwelk de bevordering tot onderbureauchef plaats heeft na een geschiktheidsexamen, met een uitzondering ten gunste van gegadigden die houder zijn van het diploma van bestuurswetenschappen.

Het heeft weinig belang dat vier van de acht leden van de C.O.O. verklaard hebben niet aan de stemming te willen deelnemen, wanneer die vier leden ter vergadering gebleven zijn en een stembrief hebben gekregen.

De burgemeester of zijn gemachtigde, die aan een vergadering van de C.O.O. deelneemt, is er stemgerechtigd.

Het in art. 66 van de gemeentewet neergelegde beginsel, dat benoemingen bij geheime stemming geschieden, is toepasselijk op de C.O.O. Dat art. 66 verbiedt de gemeenteraadsleden niet, in het openbaar de verdiensten van gegadigden te bespreken en een voorkeur voor de ene of een afkeur voor de andere te kennen te geven; het geheim van de stemming wordt bewaard wanneer, na zodanige openbare verklaringen, ieder lid zijn stem in het geheim uitbrengt, op een wijze die identificatie van zijn stembriefje uitsluit, en vervolgens zijn briefje in de stembus deponeert. De eenparigheid brengt geen schending van het geheim mede. De openbaar aangekondigde weigering om aan een geheime stemming deel te nemen, heeft niet de nietigheid van die stemming tot gevolg.

Cornet t/ C.O.O. Verviers.

Arrest nr. 11.547.

Gezien het op 2 januari 1964 ingediende verzoekschrift, waarbij Georges Cornet de nietigverklaring vordert van:

1° de beslissing van de Commissie van openbare onderstand van Verviers van 5 april 1957 welke Raymond Malvaux vrijstelt van het geschiktheidsexamen, vereist voor de bevordering tot onderbureauchef;

2° de beslissing van 20 september 1963 houdende niet-handhaving van de beslissing van 28 november 1958 waarbij de betrekking van onderbureauchef alleen voor ambtenaren met tien jaar anciënniteit in de graad van directeur wordt opengesteld;

3° de beslissing van 8 november 1963 houdende benoeming van Raymond Malvaux tot onderbureauchef;

Over het eerste onderwerp van het verzoekschrift: Overwegende dat de tegenpartij op 5 april 1957 beslist heeft, aan de tussenkomende partij drie jaar anciënniteitsbijslag toe te kennen en haar vrij te stellen van het examen voor eventuele bevordering tot onderbureauchef;

Overwegende dat verzoeker beweert, en dat niet wordt betwist, dat hij van die beslissing geen kennis heeft gehad meer dan zestig dagen vóór de instelling van het beroep;

Overwegende dat verzoeker betoogt, dat die individuele beslissing genomen is met schending van de op 25 maart door de tegenpartij aangenomen beslissing met algemene strekking;

Overwegende dat de tegenpartij op 11 februari 1955 (en niet op 25 maart 1955) de voorwaarden van aanwerving en bevordering van het administratief personeel heeft vastgesteld; dat, luidens die beslissing, de bevordering tot onderbureauchef plaatsheeft na een geschiktheidsexamen, «met een uitzondering ten gunste van de gegadigden die houder zijn van het diploma van bestuurswetenschappen»;

Overwegende dat de bestreden beslissing stelt, dat de anciënniteitsbijslag en de vrijstelling van het bevorderingsexamen aan de opstellers worden toegestaan wegens de kennis, welke het provinciaal diploma van bestuurswetenschappen bewijst dat zij bezitten; dat de tegenpartij geoordeeld heeft «dat het diploma van doctor in de rechten ... grotere waarborgen inzake kennis biedt dan het diploma van bestuurswetenschappen en onder meer onmiddellijk toegang verleent tot de administratieve loopbanen eerste categorie»; dat de tegenpartij, toen zij het diploma van doctor in de rechten gelijkstelde met het door de provincie afgeleverd diploma van bestuurswetenschappen, het reglement dat zij had uitgevaardigd niet heeft miskend;

Over het tweede onderwerp van het verzoekschrift:

Overwegende dat verzoeker betoogt, dat de beslissing van 20 september 1963, in zover zij een gedeelte van de vóór 1 januari 1961 vastgestelde benoemingsvoorwaarden, en inzonderheid de bij beslissing van 28 november 1958 gestelde eis van vier jaar anciënniteit in de graad van opsteller, opheft, genomen is met schending van de artikelen 34 en 93 van de wet van 10 maart 1925, gewijzigd bij de artikelen 106 en 111 van de wet van 14 februari 1961, die de goedkeuring door gemeenteraad en bestendige deputatie eisen voor wijzigingen aan het personeelsstatuut;

Overwegende dat de tegenpartij op 28 november 1958 beslist heeft, «de betrekking van onderbureauchef, die vacant was geworden tengevolge van de bevordering van de Hr Eenens tot bureauchef, alleen open te stellen voor opstellers met tien jaar graadanciënniteit»; dat noch uit de tekst van die beslissing noch uit de voordien gehouden uiteenzetting van de voorzitter blijkt,

dat de tegenpartij een voor de toekomst toepasselijke statuutregeling heeft willen uitvaardigen; dat de bestreden beslissing van 25 maart 1955 betreffende de bevordering van het personeel, namelijk geslaagd zijn voor het geschiktheidsexamen voor bevordering tot onderbureaucheef om houder zijn van het diploma van bestuurswetenschappen», de bij de wet van 14 februari 1961 gewijzigde artikelen 34 en 93 van de wet van 10 maart 1925 niet heeft miskend;

Over het derde onderwerp van het verzoekschrift :

Overwegende dat verzoeker in de eerste plaats betoogt, dat de benoeming van de tussenkomende partij tot onderbureaucheef onwettig is omdat zij steunt op onwettige beslissingen die de tussenkomende partij vrijstellen van het geschiktheidsexamen en te haren behoeve de voorwaarde van de anciënniteit als redacteur opheffen;

Overwegende dat het middel, om de reeds ten aanzien van de eerste twee onderwerpen van het verzoekschrift opgegeven redenen, niet opgaat;

Overwegende dat verzoeker zich voorts beroept op de schending van artikel 36 van de wet van 10 maart 1925 tot regeling van de openbare onderstand, in zover slechts de helft van de bij de Commissie in functie zijnde leden aan de stemming heeft deelgenomen, terwijl de Commissie volgens artikel 36 alleen kan beraadslagen wanneer de meerderheid der in functie zijnde leden aanwezig is;

Overwegende dat op de vergadering van 8 november 1963 waarop de tussenkomende partij tot onderbureaucheef werd benoemd, de acht bij de Commissie in functie zijnde leden aanwezig waren; dat het weinig belang heeft dat vier onder hen verklaard hebben, «geen politieke benoeming te willen doen en niet aan de stemming te willen deelnemen»; dat die vier leden ter vergadering gebleven zijn en een stembrief hebben gekregen; dat zij er geen gebruik van hebben gemaakt; dat de Commissie bij de stemming voltallig was en dus geldig kon beraadslagen;

Overwegende dat uit de notulen blijkt, dat bij de stemming slechts vijf stembriefjes aan de voorzitter zijn teruggegeven voor de stemopneming; dat de tussenkomende partij vijf stemmen heeft gekregen; dat de bestreden beslissing genomen is bij meerderheid van de aanwezige leden; dat verzoeker vergeefs betoogt, dat de stem van de burgemeester of van zijn gemachtigde niet mag worden meegeteld; dat de burgemeester of zijn gemachtigde, die aan een vergadering van de Commissie van openbare onderstand deelneemt, er stemgerechtigd is; dat de tussenkomende partij vijf stemmen heeft gekregen, terwijl de acht leden van de Commissie en de door de burgemeester gemachtigde schepenen aanwezig waren; dat de bestreden beslissing dus bij meerderheid van de aanwezige leden is genomen;

Overwegende dat verzoeker ten slotte betoogt, dat de bestreden beslissing onregelmatig is omdat het geheim van de stemming werd geschonden; dat hij doet gelden, dat vier commissieleden geweigerd hebben aan de stemming deel te nemen en dat de vijf aan de voorzitter overhandigde stembriefjes gunstig waren voor de tussenkomende partij;

Overwegende dat het in artikel 66 van de gemeentewet neergelegde beginsel, dat benoemingen bij geheime stemming geschieden, toepasselijk is op de commissies van openbare onderstand; dat artikel 66 van de gemeentewet de gemeenteraadsleden niet verbiedt, in het openbaar de verdiensten van gegadigden te bespreken en een voorkeur voor de ene of een afkeur voor de andere te kennen te geven; dat het geheim van de stemming bewaard wordt wanneer, na zodanige openbare verklaringen, ieder lid zijn stem in het geheim

uitbrengt, op een wijze die identificatie van zijn stembriefje uitsluit, en vervolgens zijn briefje in de stembus deponeert; dat de eenparigheid geen schending van het geheim medebrengt; dat de openbaar aangekondigde weigering om aan een geheime stemming deel te nemen, de nietigheid van die stemming niet tot gevolg heeft; dat het middel niet opgaat,

Besluit :

Artikel 1 :

Het beroep is verworpen.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE HASSELT

1ste Kamer. — 28 maart 1966.

Voorzitter : M. Kranzen.

Rechters : M.M. Perilleux en Strauwen.

Advocaten : Mrs. Buyck, De Vroe (Antwerpen) en Bas.

Auteursrecht op foto. — Voorwaarden van bescherming. — Originaliteit.

Een fotograaf die een foto maakt op bestelling kan toch een werk scheppen dat vatbaar is voor auteursrecht mits zekere voorwaarden zijn vervuld.

Wanneer de foto wordt afgestaan sluit dit geen afstand van het auteursrecht in.

Opdat een foto van de bescherming van het auteursrecht zou genieten moet zij origineel zijn. De originaliteit kan blijken uit verschillende feiten waarover de rechter oordeelt.

S.V. Sabam en M. t./ N.V. Fabrieken M.

Overwegende dat de initiële eis van appellanten er toe strekte auteursrechten en schadevergoeding te bekomen voor het reproduceren zonder de toelating van de auteur, tweede appellant, van de foto van een villa, geleverd met de producten van geïntimeerde;

dat de eerste rechter deze eis afwees;

Overwegende dat partijen het eens zijn over de feitelijke toedracht van de zaak;

Overwegende dat ook moet worden aangenomen dat appellant handelde als zelfstandig fotograaf;

dat indien hij de opdracht bekwam van een ander, die toch zekere aanduidingen gaf, dit niet wegneemt dat hij door zijn eigen bijdrage in de verwezenlijking van de opdracht een werk tot stand bracht, dat volgens de wet onder de bescherming van de auteursrechten valt, mits te beantwoorden aan zekere voorwaarden, die verder besproken worden;

Overwegende dat het ook juist is dat het auteursrecht bestaat uit twee verschillende bestanddelen, te weten : het recht op het werk zelf en het recht op de reproductie van dit werk;

Overwegende dat partijen het in wezen eens zijn dat het werk — in casu de foto — om beschermd te zijn door de auteurswet een voldoende karakter van originaliteit moet vertonen, zodat het onmiskenbaar de stempel van zijn maker draagt; of nog dat het werk een intellectuele creatie van de auteur moet zijn en geen routinewerk;

Overwegende dat misschien de door de eerste rechter aangehaalde elementen niet voldoende zijn om aan de bestreden foto het karakter van door de auteurswet beschermd werk te ontzeggen;

dat het echter op de eerste plaats aan eisers behoort

hun recht en dus het bestaan van de vereiste elementen te bewijzen;

Overwegende dat het eenvoudig overleggen van de bedoelde foto en haar reproductie de rechtbank niet het bewijs levert dat het hier gaat om een origineel door tweede appellant opgevat werk, dat onmiskenbaar de stempel van zijn maker draagt;

dat integendeel de rechtbank op het zicht van deze dokumenten tot de feitelijke overtuiging komt dat het hier betreft een louter routinewerk;

dat ook niets bewijst dat tweede appellant eerder dan zijn opdrachtgever, dag en uur, afstand en opnamehoek heeft bepaald of dat eerstgenoemde met een apparaat heeft gewerkt dat niet automatisch de belichting enz. aanwees;

dat de eis derhalve ongegrond is;

Gelet op de artikelen 2-30 tot 37 der wet van 15 juni 1935, welke werden nageleefd;

Om deze redenen :

De Rechtbank, zetelende in graad van beroep, rechtdoende op tegenspraak, de zetel regelmatig samengesteld zijnde, alle andere en tegenstrijdige besluiten als ongegrond verwerpend, verklaart het beroep ontvanke-lijk doch ongegrond;

Bekrachtigt het bestreden vonnis in zijn beschikkend gedeelte.

Veroordeelt appellanten in de kosten van beroep.

NOOT. — Dit vonnis bevestigt een vonnis van de heer Vrederechter van Herk-de-Stad van 8 januari 1965.

Het vonnis begint met het zuiver stellen van enkele principes die hetzij door het vonnis van Herk-de-Stad over het hoofd waren gezien, hetzij door beroepene werden betwist.

Zo wordt vooreerst gesteld dat een fotograaf werk kan leveren dat door het auteursrecht kan beschermd worden, ook al werkt hij op bestelling en zelfs al verstrekt de meester van het werk hem sommige aanduidingen.

Verder bevestigt het vonnis andermaal dat de afstand van een kunstwerk niet de afstand van het reproductie-recht van dat werk veronderstelt. Dit principe staat overigens expliciet in art. 19 van de auteurswet.

Tot zover kan op de motivering niets worden aangemerkt. Daarna echter stelt de Rechtbank dat een foto, om van de bescherming van het auteursrecht te kunnen genieten, origineel dient te zijn; hierop oordeelt de Rechtbank in feite dat de foto, die aan de basis lag van de eis, niet origineel was en dus niet vatbaar was voor bescherming van het auteursrecht.

Deze rechtspraak nu lijkt ons onbillijk. Ziehier waarom.

De Belgische auteurswet van 1886 spreekt niet over de foto's alhoewel er tijdens de voorbereidende werken wel aan gedacht werd (tussenkomen minister de Moreau, Kamerzitting 26 november 1885, Benoit et Descamps, *« Commentaire législatif »* p. 216). Reeds in 1894 vroeg Wauwermans in zijn standaardwerk *« Le Droit des Auteurs en Belgique »* (p. 143), dat een speciale wet aan de fotografie zou worden gewijd. Bovendien legde de Conventie van Bern, door België bekrachtigd, sedert de versie van Berlijn (1908) aan de toetredende staten de verplichting op, de foto's wettelijk te beschermen.

Niets gebeurde echter en dit bracht mede dat de Belgische rechtspraak de auteurswet slechts op de foto's toepaste, wanneer zij als « kunstwerken » konden worden beschouwd. (Brussel, 3 november 1893, Pas.

1894, II, 5 ; Vredeg. Brussel 18 april 1910, J.T. 1910 kol. 745; Koophandel Antwerpen 5 april 1913, J.P.A. 1913, I, 106; Brugge 10 januari 1933, J.T. 1933, 265; St.-Joost-ten-Node 25 juli 1935, J.J.P. 1935, p. 400.)

Dit stelsel had tot gevolg dat de rechtbanken zich gedroegen als academische jury's, met alle nefaste verschijnselen vandien. Ook het buitenland kende dezelfde rechtspraak, die al vlug door de rechtsleer werd aangevallen (Pouillet: *Traité de la propriété artistique* » 105). Een langzame evolutie voltrekt zich dan, waarbij de rechtbanken het criterium van het « kunstzinnig karakter » laten varen en in de plaats daarvan de « oorspronkelijkheid » beginnen te stellen. Ook in België ontstaan reeds vóór de oorlog enkele vonnissen in die zin (Brussel, 8 februari 1933, P.P. 1936, 172).

Dan wordt, in 1948, te Brussel, de Berner Conventie herzien en de fotografische werken worden volledig gelijkgesteld met de overige letterkundige- en kunstwerken. Het onderzoek naar het « kunstzinnig karakter » van de foto's behoort hiermee definitief tot het verleden. Terecht oordeelde dan ook de Vrederechter te Gent in een vonnis van 20 oktober 1954 (R.W. 1954/55, kol. 1691; bevestigd door Rechtbank Gent, 23 februari 1955, R.W. 1954/55, kol. 1682) dat « originaliteit » een voldoende criterium is om aan een foto bescherming van het auteursrecht te verlenen. De grote verdienste van dit vonnis ligt er verder in, een reeks elementen aan te duiden waaruit die originaliteit kan blijken (belichting, tijdopneming, wending, af-scherming, achtergrond, keuze van emulsies, papier-soorten, enz.).

Dit stelsel heeft het voordeel, dat op objectieve gronden iedere foto als a priori beschermd kan worden aangezien. Zelfs de meest onbekwame fotograaf kiest belichtingsduur, afstand en diafragma. Ook met de modernste automatische apparaten moet hij nog één van deze drie elementen zelf bepalen.

Het vonnis van de Rechtbank te Hasselt daarentegen aanvaardt eerst wel dat het criterium van de originaliteit voldoende is — dat kan nu ook niet anders meer ! — maar verwerpt vervolgens de originaliteit van de foto in kwestie, zonder één enkel element er van na te gaan (alhoewel wel enkele elementen worden aangeduid). M.a.w. de rechtbank steunt zich gewoon op haar persoonlijke overtuiging.

Nu is het duidelijk dat dit in feite een terugval betekent tot het vroegere stelsel, door de rechtsleer terecht veroordeeld, en ten slotte door de Berner Conventie verlaten. Inderdaad, de terminologie is veranderd; maar het resultaat komt op hetzelfde neer: de rechter onderzoekt de foto en verwerpt de bescherming omdat hij, naar zijn persoonlijke overtuiging, de foto er niet waardig van oordeelt.

Het mag wel verbazend genoemd worden dat juist op het gebied der fotografie de rechtbanken zich zo kritisch opstellen. Geen rechtbank die er ook maar één ogenblik zal aan twifelen dat een schilderij in de zuiverste pompierstijl een « kunstwerk » is; geen rechtbank die bescherming zal weigeren aan het meest stupiede yé-yé gekrijts. Maar de fotografen mogen niet in de tempel der Schone Kunsten !

In België valt dit des te meer op, vermits door het K.B. van 29 januari 1935 ook tekeningen en modellen onder de bescherming van het auteursrecht vallen. Gelijk welk gebruiksvoorwerp kan beschermd zijn, en de foto ervan zou het niet zijn ? Dat is toch ondenkbaar.

Er is dus slechts één billijke oplossing: alle foto's beschermen, die het resultaat zijn van een persoonlijke arbeid (dus niet b.v. deze door automaten vervaar-

digd). Dit is de stelling van het Franse Hof van Cassatie (7 december 1961; korte inhoud gepubliceerd in «Le Droit d'Auteur», 1963, II, p. 46). Reeds voor de oorlog gingen enkele Belgische vonnissen in die zin: Corr. Luik, 16 april 1937 (P.P. 1938, 118) en Boom, 5 mei 1937 (R.W. 1937/38, kol. 51).

Elk ander stelsel leidt tot willekeur en onrechtvaardigheid.

Terloops dient nog te worden opgemerkt dat de Rechtbank een algemeen rechtsbeginsel uit het oog verliest wanneer zij stelt «dat het echter op de eerste plaats aan eisers behoort hun recht en dus het bestaan van de vereiste elementen (van originaliteit nl.) te bewijzen». Immers, de originaliteit van een auteurswerk moet steeds vermoed worden; het behoort aan verweerder te bewijzen dat het werk hetzij banaal is, hetzij gesteund op een reeds bestaand werk. De Rechtbank vraagt hier een onmogelijk bewijs!

Dr. jur. J. Corbet.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUSSEL

7de Kamer. — 4 mei 1966.

Voorzitter: M. P. Van Dijk.

Referendaris: M. J. Verdoodt.

Advocaten: Mrs. De Byl loco A. Henry en
W. Van Rompuy (Antwerpen).

Bevoegdheid. — Bevoegdheid ratione loci.

1. Clausule van toekenning van jurisdictie. — Tegenstelbaarheid van dergelijk beding. — Bewijslast der aanvaarding ervan.
2. Kennis van en instemming met kwestige clausule door de medecontractant.
3. Kennis van het beding bij de vroegere afsluiting van een andere overeenkomst tussen dezelfde partijen. — Geen bewijs ipso facto van de huidige kennis, noch van de aanvaarding ervan.

1. Een clausule van toekenning van jurisdictie, voorzien bij de algemene voorwaarden ener partij, is in principe niet tegenstelbaar aan de medecontractant, zo uit de omstandigheden niet blijkt, dat deze laatste ze uitdrukkelijk of stilzwijgend heeft aanvaard, aanvaarding waarvan de bewijslast op gezegde partij rust.
2. Deze laatste levert dit bewijs niet, zo de ingeroepen factuur geen de minste melding van noch verwijzing naar haar algemene voorwaarden maakt en zo deze partij geen enkel ander stuk — zoals een geschreven contract, een bestelbon en dergelijke — voorlegt, waaruit zou kunnen blijken, dat de medecontractant kennis van haar algemene voorwaarden heeft gehad en ermede heeft ingestemd.
3. Zelfs zo de medecontractant destijds van kwestige voorwaarden op de hoogte werd gesteld, bij de afsluiting van een andere overeenkomst met dezelfde partij, mag niet ipso facto worden verondersteld, dat hij zich deze condities thans nog zou hebben herinnerd en — wat belangrijker is — stilzwijgend aanvaard.

N.V. Siemens t./ Van Braekel.

Gezien het geboekt exploit van rechtsingang, gedagtekend van 16 juni 1965, evenals de geboekte dagstelling van 21 december 1965 en de door beide gedingvoerende partijen genomen zittingsconclusiën;

Overwegende dat de vordering er, in hoofddorde, toe strekt verweerder te doen veroordelen tot betaling aan eiseres van de som van 5.485 frank, hetzij de kostprijs van zekere werken uitgevoerd door eiseres, op 9 december 1963, aan verweerders telefooninrichting «Reipos» dewelke eiseres hem op 10 mei 1957 leverde;

Overwegende dat verweerder in de eerste plaats de onbevoegdheid ratione loci der Rechtbank opwerpt, omdat kwestieuze werken in zijn domicilie te Ramsel werden uitgevoerd;

Overwegende dat eiseres zich van haar kant beroept op artikel VII harer «algemene leveringsvoorwaarden», luidens hetwelk «voor alle betwistingen de bevoegdheid uitdrukkelijk is voorbehouden aan het Hof en de Rechtbanken van het arrondissement Brussel, welke ook de plaats weze waar het contract werd opgesteld of uit te voeren is»;

Overwegende dat gezegde clausule echter niet voorkomt op kwestieuze factuur dd. 17 december 1963, dewelke trouwens geen de minste melding van of verwijzing naar aanlegsters algemene leveringsvoorwaarden maakt, noch de betaling te Brussel voorziet;

Dat terzake geen geschreven contract tot stand kwam, noch een bestelbon door verweerder werd ondertekend, noch enig ander stuk waaruit zou kunnen blijken, dat verweerder kennis zou hebben gehad van en hebben ingestemd met aanlegsters algemene leveringsvoorwaarden;

Dat zo verweerder in 1957 bij de plaatsing zijner telefooninstallatie door eiseres, van kwestige voorwaarden op de hoogte werd gesteld — wat overigens niet is bewezen — niets toelaat te veronderstellen, dat hij zich deze condities zes jaar nadien nog zou hebben herinnerd en — wat belangrijker is — stilzwijgend aanvaard;

Dat het hier overigens om een afzonderlijke overeenkomst gaat en eiseres noch bewijst, noch aanbiedt te bewijzen, dat verweerder zich akkoord zou hebben verklaard om de mogelijke betwistingen betreffende dit contract aan de Brusselse rechtsmachten te onderwerpen;

Overwegende dat de algemene voorwaarden van de aanleggende partij, dewelke toekenning van jurisdictie bevatten, in principe aan de verweerder niet tegenstelbaar zijn, zo uit de omstandigheden niet blijkt — zoals in casu — dat hij ze uitdrukkelijk of stilzwijgend heeft aanvaard, aanvaarding waarvan de bewijslast op de aanleggende partij rust (cfr. o.a. Fredericq, d. I, nr. 359, blz. 567);

Overwegende dat de Rechtbank zich, in deze omstandigheden en bij gemis aan de vereiste bewijslevering, onbevoegd ratione loci dient te verklaren om kennis van de vordering te nemen;

Om deze redenen:

De Rechtbank,

Gelet op artikel 4 en volgende der wet van 15 juni 1935;

Rechtsprekende op tegenspraak en alle andere conclusiën verwerpende;

Verklaart zich onbevoegd ratione loci om kennis van de vordering te nemen;

Laat het aan eiseres over zich als naar recht te voorzien;

Legt de kosten, heden begroot op 60 frank, ten haren laste.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

7e Kamer. — 13 december 1965.

Voorzitter : M. Callot.
 Referendaris : M. Van Gelder.
 Advocaten : Mrs. Le Paige en Dusoso.

Vonnissen en arresten. — Vonnis dat de zaak terug naar de algemene rol verwijst, omdat de zaak niet in staat is. — Draagwijdde.

Door het vonnis, waarbij de rechtbank, oordelend dat de zaak niet in staat van wijzen is daar eiser zijn dossier niet heeft neergelegd, de zaak terug naar de algemene rol verwijst, put zij de instantie niet uit, doch neemt zij enkel een maatregel van interne orde, zonder expliciet of impliciet enige beslissing nopens de ontvankelijkheid of de grond te nemen.

P.V.B.A. Intrex t/ P.V.B.A. Janssen.

Gezien de geregistreerde dagvaarding, op 30 oktober 1964 betekend;

Gezien het tussenvonnissen van de 2e Kamer van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, op 25 mei 1965 geveld;

Overwegende dat door dit tussenvonnissen, de zaak naar de A.R. werd verzonden, daar ze door de Rechtbank niet in staat van wijzen werd geacht, daar eiseres had nagelaten haar bundel neer te leggen;

Overwegende dat de Rechtbank door dit tussenvonnissen, de instantie geenszins uitgeput heeft doch enkel een maatregel van interne orde heeft genomen, zonder impliciet of expliciet enige beslissing nopens de ontvankelijkheid of de grond te nemen;

Overwegende dat er dan ook geen sprake is over ambtshalve vonnissen, daar het hier een zaak betrof die aan de Rechtbank voorgelegd was ter beslechting, doch waarin zij geen oordeel kon vellen door toedoen van één der partijen;

Overwegende dat de Rechtbank, dit in een vonnis vaststellend, de zaak verwezen heeft naar de A.R.;

Overwegende dat de ontvankelijkheid van de eis uit dien hoofde dus niet verder kan betwist worden;

Overwegende dat de dagvaarding de betaling beoogt van een bedrag van 32.886 frank, vermeerderd met intresten en kosten, hoofdens een rekeninguittreksel, bij die dagvaarding gevoegd;

Overwegende dat uit dit rekeninguittreksel duidelijk blijkt dat eiseres beweert 32.886 frank te veel te hebben betaald aan verweerster en verweerster zich afdoende had kunnen verweren tegen dit rekeninguittreksel, dat voldoende elementen bevat;

Overwegende dat uit de voorgelegde briefwisseling blijkt dat verweerster geprotesteerd heeft toen zij tot betaling aangemaand werd;

Overwegende dat de eis niet als volkomen bewezen mag beschouwd worden;

Overwegende dat het klaarblijkelijk bijzondere boekhoudkundige kennis vereist om de vrij ingewikkelde afrekening te kunnen nagaan en de aanstelling van een deskundige zich dan ook opdringt;

Maakt melding van de toepassing van artikel 2 der wet van 15 juni 1935;

Verklaart de eis ontvankelijk;

Verleent akte aan verweerster dat zij haar besluiten van 5 april 1965 en de middelen erin vervat behoudt;

Verleent akte aan verweerster dat zij het geding, zo in zijn geheel als in elk van zijn delen schat op meer dan 25.000 frank;

Alvorens verder ten gronde te beslissen;

Stelt aan als deskundige, de heer L. Huybrechts, bedrijfsrevisor, Italiëlei 96, Antwerpen, met als opdracht, in een met redenen omkleed verslag, bij nederlegging ter griffie onder eed te bevestigen, de afrekening tussen partijen op te stellen aan de hand van de bundels, het onderscheid makend tussen betwiste en niet betwiste posten, te antwoorden op alle nuttige en dienende vragen van partijen;

Om nadien te worden gevonnist als naar recht;

Houdt de beslissing nopens de kosten aan;

Verzendt de zaak in voortzetting naar de A.R.;

Verklaart het vonnis uitvoerbaar, niettegenstaande elk rechtsmiddel en zonder zekerheidsstelling.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE LEUVEN

11 januari 1966.

Voorzitter : M. Peeters.
 Referendaris : M. Vandenberghe.
 Advocaten : Mrs. Van den Heuvel en Van Wiele.

Overeenkomt. — Brouwerijcontract. — Toepassingsgebied van de Koninklijke Besluiten van 28 november 1961 en 25 september 1964. — Schadevergoeding. — Berekening.

Het K.B. van 28 november 1961, waarvan de toepassing wordt verlengd door het K.B. van 25 september 1964, heeft tot doel de schadevergoedingen wegens niet-nakoming van brouwerijverplichtingen binnen redelijke normen te houden; de brouwerij kan zich aan de toepassing ervan niet onttrekken door in het contract geen strafbeding in te lassen.

Voor het geval van inbreuk door de herbergier moet er een onderscheid worden gemaakt naargelang de verbreking van het brouwerijcontract al dan niet gevorderd wordt; in de laatste veronderstelling kan geen schadevergoeding van meer dan 5 % van het door de leverancier geïnvesteerde bedrag worden bedongen.

Smets t/ Mellaerts

Aangezien de vordering strekt tot veroordeling van verweerder tot betaling aan aanlegster van 25.000 fr. ten titel van schadevergoeding wegens niet-nakoming van de verbintenis die hij op 30 oktober 1962 onderschreef om de nodige dranken voor zijn bierhandel gedurende drie jaren uitsluitelijk bij aanlegger af te nemen;

met de gerechtelijke intresten en de gerechtskosten.

I. Bevoegdheid.

Aangezien verweerder beweert geen handelaar te zijn en de verplichting van uitsluitelijke bieraafname enkel als «huurder van het café Gemeenteplaats» samen met de eigenaar te hebben ondertekend; dat hij bijvoegt dat het zijn echtgenote is die de kwestige drankgelegenheden uitbaat en dat het overigens op haar naam was dat de bierleveringen van aanlegger werden gefactureerd;

Aangezien deze bewering niet kan worden bijgetreden; dat, blijkens het geschrift dat verweerder op 30 oktober 1962 ondertekende, hij overeenkwam «dat het café, ligging Gemeenteplaats, al de bieren, limonaden en waters gedurende 3 opeenvolgende jaren zal afnemen van de Brouwerij Biertoren»; dat men niet inziet dat verweerder dergelijke verplichting zou hebben kun-

nen aangaan indien hij niet tevens de uitbater van de herberg was; dat ten minste dient aanvaard dat hij, samen met zijn echtgenote, de herberg uitbaat;

dat de Rechtbank van deze Zetel derhalve bevoegd is.

II. Ten gronde.

Aangezien verweerder niet betwist de aangehaalde verbintenissen te hebben ondertekend; dat hij evenmin betwist dat, zoals aanlegger het aanhaalt hij sedert 25 februari geen dranken meer afnam van aanlegger en zich elders bevoorraadt; dat derhalve vaststaat dat verweerder principieel schadevergoeding verschuldigd is wegens het niet-nakomen van de verplichtingen die hij tegenover aanlegger aanging;

dat verweerder evenwel van oordeel is dat het gevorderd bedrag van 25.000 fr. overdreven is;

dat hij terecht inroep dat de schadevergoeding dient vastgesteld overeenkomstig het K.B. van 25 september 1964 (Staatsblad 21 oktober 1964) — dat dit van 28 november 1961 verlengt tot 31 december 1966 — tot inwilliging van een verzoekschrift betreffende de brouwerijverplichtingen, ingediend bij toepassing van het K.B. nr. 62 van 13 januari 1935.

Aangezien het inderdaad terzake gaat om een brouwerijverplichting zoals deze bepaald wordt in art. 2 van het K.B.;

dat aanlegger bewijst voor 10.204 fr. investeringen te hebben gedaan in de herberg uitgebaat door verweerder; dat luidens art. 10 van het K.B.: «De verplichtingskontrakten... voortvloeiende uit investeringen gedaan door de leverancier in de verplichte slijterij, volgens het stelsel der beperkingen welke op het stuk van leveringen in dit besluit zijn gesteld.»

Aangezien bij art. 5 van het K.B. de geoorloofde strafbedingen, ingeval van inbreuk, worden vastgesteld naargelang de verbreking van het kontrakt al dan niet gevorderd wordt; dat terzake in de inleidende dagvaarding de verbreking niet vervolgd wordt zodat overeenkomstig art. 5, al. 2, slechts 5 % van de investering van aanlegger kan worden toegekend zijn: 10.204×5

$$= 510 \text{ fr.}$$

100

Aangezien aanlegger ten onrechte meent dat het K.B. slechts van toepassing is wanneer een strafbeding in het brouwerijkontrakt is opgenomen;

dat het K.B. voor doel heeft de schadevergoedingen, wegens overtreding van brouwerijverplichtingen, binnen redelijke en aannemelijke normen te houden; dat het K.B. vanzelfsprekend totaal ijdel zou zijn indien het zou volstaan om zich aan de toepassing ervan te onttrekken, eenvoudig geen strafbeding in te lassen om dan, ingeval van inbreuk, hogere schadevergoedingen dan de toegelatene te vorderen.

Aangezien de vordering dus gegrond is tot beloop van 510 fr. en dat het behoort de kosten tussen de partijen te verdelen.

Om deze redenen:

De Rechtbank,

Alle verdere en tegenstrijdige besluiten verwerpend: verklaart zich bevoegd en, ten gronde beslissend, veroordeelt verweerder tot betaling aan aanlegger der som van 510 fr. met de gerechtelijke intresten.

Veroordeelt verweerder tot de helft der gerechtskosten, de overige helft ten laste van aanlegger blijvend.

Verklaart het vonnis uitvoerbaar bij voorraad niet-tenstaande alle verhaal en zonder borgstelling.

VREDEGERECHT TE VEURNE

8 april 1965.

Rechter: M. Lahaye.

Advocaten: Mrs. Debra en Dezeure.

Bevoegdheid. — Ratione loci. — Landpacht. — Exceptie. Op te werpen in limine litis. — Tijdens verzoeningsprocedure.

De exceptie van onbevoegdheid ratione loci inzake landpacht moet in limine litis worden opgeworpen.

Dit betekent dat ze moet worden ingeroepen tijdens de verzoeningsprocedure, daar deze dient te worden aangezien als de inleiding der zaak.

Feys t./ Dezeure.

Overwegende dat de vordering van aanleggers strekt tot vanwaarde-verklaring van de door aanleggers aan verweerder in dato van 10 juli 1964 betekende pacht-opzegging met betrekking tot de percelen landbouwland in dagvaarding nader bepaald gelegen te Vinkem.

Overwegende dat verweerder tot de onbevoegdheid van onze rechtsmacht besluit daartoe aanvoerende dat op grond van de bepalingen van artikel 42 bis van de wet op de bevoegdheid (art. 19, par. 1, wet van 7-7-1951) territoriaal alleen bevoegd is de rechter van het kanton waar de zetel van het bedrijf van de pachter gevestigd is;

Dat gezien de exploitatiezetel van verweerder zich te Izenberge bevindt ter zake alléén de Vrederechter van het kanton Roesbrugge Haringe bevoegd is.

Overwegende dat aanleggers zeer terecht tot de laat-tijdigheid van de door verweerder ingeroepen exceptie besluiten;

Overwegende inderdaad dat de exceptie van onbevoegdheid ratione loci in limine litis dient opgeworpen (zie R.P.D.B. verbo exceptions et fin de non recevoir nr. 59) hetgeen ter zake niet gebeurd is.

«le juge du fait apprécie d'ailleurs souverainement si la partie a renoncé à l'exception d'incompétence» Cassatie 2-2-1872, R.P.D.B. verbo o.c.n nr. 60).

Overwegende dat verweerder zeer ten onrechte besluit dat de verzoeningsrechtspleging voor de Vrederechter geen deel uitmaakt van de eigenlijke contentieuze rechtspraak en de door hem ingeroepen exceptie van onbevoegdheid ratione loci niet diende te gebeuren tijdens de verschijning van partijen bij de verzoeningsprocedure.

Overwegende dat in eerste orde dient opgemerkt dat de verplichtende verzoeningsprocedure voor de kantonale rechter inzake landpachten door de wetgever werd opgelegd en deze daarenboven nog wel bepaalde termijnen heeft vastgelegd ten einde partijen tijdig d.i. vóór de eindstelling aan de pacht voor effen zaken te kunnen stellen.

Overwegende dat dient gewezen op het feit dat bij gemis aan voorafgaandelijke verzoening de vordering niet eens ontvankelijk is waaruit moet besloten worden dat voorzeggde verzoeningsprocedure deel uitmaakt van de gehele rechtspleging in dergelijke zaken.

Overwegende dat verder tijdens de verzoeningsprocedure steeds proces-verbaal dient opgemaakt en het volstaat te wijzen op alle bepalingen voorzien in het nieuwe artikel 59 der wet op de bovengenoemde rechtspleging om te besluiten dat de verzoeningsprocedure dient aangezien als de inleiding der zaak voor de Vrederechter.

Overwegende dat verweerder niet eens betwist dat

aanleggers een eindstelling van de pacht vorderen op grond van een door de wet als afdoende beschouwde reden;

Om deze redenen,

Rechtdoende op tegenspraak en in eerste gebied;
Verklaren de eis van aanleggers ontvankelijk en gegrond (...).

NOOT : Anders : Pierson, *Les Nouvelles, De l'organisation judiciaire et de la compétence*, nr. 1129; Fettweis, *Eléments de la compétence et de la procédure civile*, I, blz. 316, noot 8 en blz. 331.

POLITIËRECHTBANK TE ANTWERPEN

16 juni 1965.

Rechter : M. Dassen.

Advocaten : Mrs. P. van Dosselaere en van Herck loco A. Diercxsens.

Schade en schadeloosstelling. — Bij ongeval beschadigde auto. — Verlet schade. — Dader van het ongeval vraagt expertise. — Lange duur hiervan. — Nadelige gevolgen ten laste van de dader van het ongeval.

De dader van het ongeval zou met recht kunnen opwerpen dat de burgerlijke partij haar bij het ongeval beschadigde wagen drie dagen na de inmoraalstelling had moeten laten herstellen, indien de dader niet had laten weten dat hij de schade wilde laten beramen door zijn expert : als die expert dan slechts éénmaal per week te Antwerpen komt, bij zijn eerste bezoek de demontage van de wagen vraagt, de volgende week wegens ziekte niet kan komen en de burgerlijke partij geruime tijd moet wachten alvorens zij de uitslag van de expertise verneemt en haar wagen kan laten herstellen, moet de dader van het ongeval de nadelige gevolgen van die vertraging dragen.

Grossman t./Sztainke.

Aangezien de betichting ten laste van beklagde gelegd, bewezen is;

Aangezien voor wat de burgerlijke belangen betreft, het bedrag der herstellingen ten bedrage van 21.752 fr. gevorderd door de burgerlijke partij niet betwist wordt;

Overwegende dat de schadevergoeding van 11.300 fr. voor verlet van de wagen wel betwist wordt, dat de B.P. aanvoert dat zijn door de fout van betichte een vrachtwagen moest huren voor een periode van 37 dagen aan 300 fr. per dag;

Overwegende dat betichte opwerpt dat de B.P. drie dagen na de inmoraalstelling haar wagen had moeten herstellen;

Overwegende dat dit inderdaad juist zou zijn, indien betichte bij monde van zijn verzekeringsmaatschappij, niet had laten weten dat hij tot een expertise wenste over te gaan;

Overwegende dat de verzekeringsmaatschappij een expert aanstelde; dat deze niet te Antwerpen woonachtig is, en slechts éénmaal per week naar Antwerpen kwam;

Overwegende dat de expert bij zijn bezoek de demontage van de beschadigde wagen vroeg, maar toen hij volgende week moest terugkomen, ziek was; dat daardoor de B.P. geruime tijd moest wachten alvorens

zij de uitslag van de expertise kende, en haar wagen kon laten herstellen;

Overwegende dat van al deze omstandigheden de B.P. niet het slachtoffer mag worden; dat immers in de stad Antwerpen, tientallen autoexperten zijn, die onmiddellijk de schade kunnen vaststellen, en het derhalve onbegrijpelijk voorkomt dat een verzekeringsmaatschappij een expert uit een andere stad aanstelt, met alle nadelige gevolgen die voor de betrokken partijen daaruit voortvloeien;

Overwegende dat de gevorderde schadevergoeding voor verlet in casu billijk en gegrond is;

.....

EUROPEES RECHT

Belastingplicht van de gehuwde vrouw in de lid-Staten der E.E.G.

**Schriftelijke vraag Nr. 7 (1966-1967)
van mejuffrouw Lulling
aan de Commissie
van de Europese Economische Gemeenschap**

Betreft : Verschillen in belastingplicht van de gehuwde vrouw in de lid-staten der E.E.G.

1. Kan de E.E.G.-Commissie mededelen of er tussen de lid-staten der E.E.G. verschillen bestaan ten aanzien van de belastingplicht van de gehuwde vrouw voor inkomsten verkregen uit zelfstandige en in loondienst verrichte arbeid ?

2. Zo ja, is de E.E.G.-Commissie dan bereid hieromtrent gegevens te publiceren ?

3. Is ook de E.E.G.-Commissie niet van mening dat verschillen in belastingplicht voor gehuwde vrouwen in de lid-staten der E.E.G., met het oog op eventuele gevolgen hiervan voor het vrije verkeer van personen en het recht van vestiging, door harmonisatie moeten worden opgeheven ?

*Antwoord op schriftelijke vraag Nr. 7 van
Mejuffrouw Lulling.*

1. De belastingheffing over de inkomsten van de gehuwde vrouw is in de lid-staten van de E.E.G. verschillend geregeld. Dit geldt niet alleen voor inkomsten uit zelfstandige of in loondienst verrichte arbeid, doch ook voor de overige inkomsten, zoals bijvoorbeeld de inkomsten uit vermogen.

Bepalend voor de toepassing van een bijzondere belastingheffing is in het algemeen de vraag of de echtgenoten al dan niet in gezinsverband samenleven. Wanneer zij in gezinsverband samenleven worden de inkomsten van de echtgenoten samengeteld.

a) Over de inkomsten van de echtgenoten wordt dan belasting geheven alsof het de inkomsten waren van één enkele echtgenoot : in *Frankrijk* onder toepassing van een gezinsquotiënt ; in *Luxemburg* onder toepassing van de algemene belastingtabellen (groep gehuwden).

b) Over de, eveneens samengetelde inkomsten van de echtgenoten wordt belasting geheven volgens een tarief, dat gunstiger is dan wanneer deze inkomsten door één enkele persoon waren verworven : in *België* onder aftrek van 40 % van de inkomsten van de vrouw (ten minste 19.000 B.F. en ten hoogste 27.000 B.F. per jaar) ; in *Nederland* onder aftrek van een derde van de inkomsten van de vrouw (ten minste 500 fl. en ten hoogste 2.000 fl. per jaar).

c) *In Italië en Duitsland* gelden speciale regelingen. Volgens het *Italiaanse* kohier belastingsstelsel worden eerst de verschillende soorten inkomsten afzonderlijk belast. Hierbij worden de inkomsten van de echtgenoten niet samengeteld. Dit geschiedt echter wel bij de aanvullende belasting en de gezinsbelasting. Bij deze beide laatstgenoemde vormen van belastingheffing vindt geen bijzondere aftrek plaats, zodat hierbij de belastingprogressie volledig telt.

In Duitsland hebben gehuwde belastingplichtigen de keus tussen afzonderlijke of gezamenlijke belastingheffing. Wordt gezamenlijke belastingheffing gekozen, dan wordt de progressie in de inkomstenbelasting gedeeltelijk ongedaan gemaakt door het feit, dat op de gezamenlijke inkomsten het tarief wordt toegepast, dat geldt voor de helft van de samengestelde inkomsten.

2. Het ligt op het ogenblik niet in het voornemen een nadere studie te wijden aan het hierboven opgeworpen bijzondere vraagstuk en de resultaten daarvan te publiceren. Wanneer echter later een studie gemaakt zal worden over de gehuwde vrouw die over eigen inkomsten beschikt, zal daarin ook het vraagstuk van de belastingheffing worden opgenomen.

3. Bij beantwoording van de derde vraag moet rekening gehouden worden met de in het recht van alle zes lid-staten te vinden regel, dat de gehuwde vrouw met haar echtgenoot samenwoont. Als gevolg van deze in de praktijk algemeen gevolgde regel is het niet uitgesloten, dat uiteenlopende belastingvoorschriften in de verschillende lid-staten bij eigen inkomsten van de gehuwde vrouw van invloed zijn op het vrije verkeer of het recht van vestiging van de echtgenoten, voor zover deze in overweging zouden kunnen nemen hun gemeenschappelijke woonplaats over te brengen naar een land met een gunstiger belastingsstelsel. Deze gevallen zullen echter zeer weinig voorkomen.

De Commissie zal evenwel te zijner tijd de omvang van de divergentie op dit punt in de belastingwetten van de lid-staten onderzoeken en aan deze bijzondere kwestie eventueel aandacht schenken bij een voor later op het programma staande harmonisatie van de inkomstenbelasting.

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen.

Voordracht van de heer Staatsraad Prof. Dr. G. Baeteman.

Op 3 juni hield de heer Staatsraad Prof. Dr. G. Baeteman voor de Vlaamse Conferentie een voordracht over: «De laatste stand van de hervorming van ons Huwelijksrecht».

Na de principiële hervorming betreffende de rechtsbekwaamheid van de gehuwde vrouw, moest deze gelukkige vernieuwing consequent worden doorgetrokken in het huwelijksgoederenrecht.

De studie van een nieuw huwelijksgoederenstelsel bood de gelegenheid tot diepgaande technisch-juridische exploraties van allerlei systemen. Maritale macht en rechtsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw verdwenen. Nieuw principes moesten worden toegepast op het beheer en de beschikking door de gehuwde vrouw over haar eigen goederen en deze van de gemeenschap.

Om dit doel op efficiënte wijze te bereiken werden meerdere systemen voorgesteld: volledige scheiding van goederen, toevoeging van gemeenschap van aanwinsten aan scheiding van goederen — naar Scandina-

visch model — deelhebbing in de aanwinsten — naar Duits model.

Prof. Dr. Baeteman zelf stelde voor aan de gehuwde vrouw een gelijkwaardige bevoegdheid tot beheren toe te kennen. De echtgenoten zouden slechts samen moeten beslissen in bepaalde, door de wet voorziene gevallen.

Men bereikte, dank zij deze diepgaande studie, een duidelijk inzicht in de fundamentele problematiek. Dit inzicht onderstelt vooral een verantwoorde visie op de basisstructuur en de doelstelling van het huwelijksgoederenrecht: een levensgemeenschap van twee gelijkwaardige en rechtsgelijke personen.

Het ontwerp Wigny, dat zopas werd neergelegd, is op deze opvatting afgestemd: de echtgenoten zijn solidair gehouden wat betreft de normale behoeften van het gezin. De beroepsinkomsten worden hiertoe bij voorkeur aangewend. Een algemeen verbod rechtshandelingen te stellen in verband met gezinswoning en huisraad zonder de toestemming van beide echtgenoten wordt voorgesteld.

Het begrip «aanwinsten» wordt zo nauwkeurig mogelijk omschreven: het zijn de inkomsten, bestemd voor de levensgemeenschap van de echtgenoten. Deze inkomsten vallen in de gemeenschap; beide echtgenoten kunnen er derhalve dezelfde rechten laten op gelden. Voor bepaalde handelingen nochtans moeten beide samen toestemmen. Verhaal voor de rechtbank is mogelijk.

De voornaamste positieve zijde van dit ontwerp is de grote soepelheid in de technische uitwerking van deze gemeenschap van aanwinsten onder gelijkwaardig beheer van de echtgenoten.

De negatieve zijde is een bepaalde complicatie, de prijs voor de zeer geschakeerde verscheidenheid van het probleem.

Een uiterst belangrijk winstpunt bij deze opeenvolging van studies en voorstellen is zonder enige twijfel het streven naar een zo soepel mogelijke aanpassing van het huwelijksgoederenrecht aan de sociale, economische en psychologische factoren, waarop elk huwelijk is gebaseerd.

Zelfs wanneer Prof. Dr. Baeteman het onderwerp van zijn conferentie aankondigde als «uitermate saai en technisch», stonden zijn hoge wetenschappelijke bevoegdheid én zijn uiterst heldere betoogtrant borg voor een bijzonder boeiende uiteenzetting.

Daarvan hebben de talrijke aanwezigen zich met dankbaarheid en overtuiging rekenschap kunnen geven.

* * *

Na deze uiterst belangrijke voordracht had nog een bespreking plaats aangaande het probleem van het Nederlandstalig hoger onderwijs in België, op merkwaaardige wijze ingeleid door de voorzitter Mr. Kinsbergen.

Na een vruchtbare discussie werd de hiernavolgende motie eenparig goedgekeurd.

* * *

De Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen heeft in algemene vergadering het probleem van het Nederlandstalig hoger onderwijs in België onderzocht.

— stelt vast, zonder zich uit te spreken over de al of niet wenselijkheid van het behoud van het unitair karakter van de bestaande instellingen, dat de homogeniteit van de taalgebieden ook op het vlak van het hoger onderwijs dient te worden verwezenlijkt.

— is van oordeel dat in het gebied Brussel - Hoofdstad een gelijkwaardig hoger onderwijs in beide landstalen tot stand dient gebracht te worden.

— zegt derhalve haar steun toe aan ieder initiatief dat ertoe strekt het eentalig karakter van Leuven te vrijwaren en het tweetalig karakter van Brussel - Hoofdstad effectief te verwezenlijken. M. C.

MEDEDELINGEN

Internationaal Congres voor Arbitrage te Rotterdam 6 - 9 juli 1966.

Van 6 tot 9 juli a.s. zal te Rotterdam, in het Paleis der Concerten en Congressen «De Doelen», het internationaal Congres voor Arbitrage plaats hebben dat ditmaal gewijd is aan het onderwerp «Arbitrage en gemeenschappelijke markt».

Onze lezers gelieven hieronder de algemene inlichtingen betreffende dit congres te vinden alsmede het programma der werkzaamheden.

Algemene inlichtingen

Organisatie

Het congres wordt georganiseerd door de Rechtsfaculteit te Rotterdam met medewerking van het Nederlands Instituut voor Arbitrage.

Deelnemers

Alle juristen en vertegenwoordigers van de Economische middelen die belang stellen in de ontwikkeling van de arbitrage en van de gemeenschappelijke markt zijn te Rotterdam welkom.

Verslagen

De verslagen zijn van nu af beschikbaar. De inschrijvers zullen deze verslagen ontvangen zodra de storting van hun inschrijvingsgeld geschied is. Zij die, na de lectuur van de verslagen, aan het congres geschreven opmerkingen wensen te doen toekomen worden hiervoor bij voorbaat bedankt. Zij kunnen deze opmerkingen toezenden aan de Rechtsfaculteit, Pieter de Hoochweg, 122, te Rotterdam.

Inschrijvingen

Deze geschieden door de inzending van het inschrijvingsbulletijn dat moet toegezonden worden aan de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer, Stadhuisplein 19, Rotterdam 2, met storting van het inschrijvingsrecht zijn de 75 gulden en 25 gulden per persoon die de deelnemer vergezeld.

Hotelreservatie

De Vereniging voor Vreemdelingenverkeer gelast zich met het reserveren van hotelkamers mits storting van een voorschot van 35 gulden op de prijs van het logist.

Zetel van het congres

Al de vergaderingen van het congres zullen plaats hebben in het nieuw Paleis der Concerten en congressen «De Doelen» te Rotterdam, ingang langs de Westzijde: Kruisplein.

Taalgebruik

De verslagen zijn opgesteld in de Franse taal. Ten einde de vertalingsdienst niet te overlasten worden de deelnemers verzocht voor hun tussenkomsten bij voorkeur de Franse of de Engelse taal te gebruiken. De mondelinge tussenkomsten in andere talen worden nochtans toegelaten.

Bureau

Van 6 tot 8 juli zal het bureau van het congres zetelen in het Paleis der Concerten en congressen «De Doelen», ingang langs de Westzijde: Kruisplein.

* * *

Programma

Arbitrage en Gemeenschappelijke Markt

De volgende onderwerpen zullen behandeld worden:

Commissie nr. 1

Domein voor de arbitrage in het kader van het gemeenschapsrecht. Voorzitter Prof. A.M. Donner, Luxemburg. Verslaggever Mr. Jean Robert, Parijs.

Commissie nr. 2

De arbitrage, factor tot unificatie van het recht en tot uitschakeling van wetsconflicten. Voorzitter Prof. Otto Riese, Lausanne, Verslaggever Prof. Eugenio Minoli, Modena.

Commissie nr. 3

De arbitrage in de verhoudingen tussen publiekrechtelijke en privaatrechtelijke personen. Voorzitter de heer Maurice Lagrange, Parijs. Verslaggever Prof. M.A. Flamme, Brussel.

Commissie nr. 4

Naar een Europees exequatur? Voorzitter Lord Tangley, Londen. Verslaggever Mr. Ernest Arendt, Luxemburg.

Woensdag 6 juli zullen de congressisten ontvangen worden ten stadhuize door de heer Burgemeester van Rotterdam. Op vrijdag 8 juli wordt hun door het Nederlands Instituut voor Arbitrage een receptie aangeboden op de Yachting club te Rotterdam en op zaterdag 9 juli richt de Rechtsfaculteit van Rotterdam een boottocht in doorheen de haven met koud buffet aan boord.

Er werd ook een speciaal programma voor de dames voorzien.

Pierre de Harven-Prijs

De Pierre de Harven-prijs voor het academiejaar 1965-1966 werd toegekend aan de heer Paul Eeckman, doctor in de rechten van de Universiteit te Gent, voor zijn werk: «L'application de l'article 85 du Traité de Rome aux ententes étrangères à la C.E.E. mais causant des restrictions à la concurrence à l'intérieur du Marché Commun».

Dit werk werd verricht in het raam van het René Marcq-studiecentrum (Vrije Universiteit Brussel), onder leiding der professoren Jacques Heenen, Paul Foirers en Michel Waelbroeck.

Vrije Universiteit te Brussel

Instituut voor Europese Studiën

Het instituut voor Europese Studiën van de Vrije Universiteit te Brussel richt tijdens de maand juni 1966 een reeks lezingen in voor de leden van de Magistratuur en van de Raad van State bestemd.

Dinsdag 14 juni 1966 te 17 uur.

De toepassing van het gemeenschapsrecht door de interne rechtbanken.

Het begrip der rechtstreekse toepasselijkheid van de verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschappen (in het Frans), door de heer M. Gaudet, Directeur-generaal van de juridische dienst der Europese Executieven.

De besluiten genomen in uitvoering van de verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschappen en hun invloed op het interne recht (in het Nederlands),

door de heer P. Mathijsen, Juridisch adviseur bij de Europese Executieven.

Woensdag 22 juni 1966 te 15 uur.

De verhoudingen tussen het gemeenschapsrecht en het interne recht.

Conflicten tussen het gemeenschapsrecht en het interne recht (in het Frans), door de heer P.-H. Teitgen, Hoogleraar aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en economische Wetenschappen te Parijs, Directeur van het « Centre universitaire d'Etudes des Communautés européennes » van de Universiteit te Parijs.

De verhoudingen tussen het mededingingsrecht van de Gemeenschap en het nationale recht (in het Nederlands), door de heer L. J. Brinkhorst, Lector europees Recht aan de Universiteit te Leiden, Waarnemend Directeur van het Europa Instituut.

Woensdag 29 juni 1966 te 15 uur.

De procedure van prejudiciële geschillen.

De procedure voor de nationale rechtbanken (in het Frans), door de heer R.-M. Chevallier, Attaché bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, Lector aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en economische en politieke Wetenschappen te Straatsburg.

De procedure vóór het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (in het Nederlands), door de heer A. M. Donner, Rechter bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen.

TIJDSCHRIFTEN

Omnilegie, jrg. 1966 - nr. 4 :
Wetgeving.

Verzameling der Arresten en Adviezen van de Raad van State, jrg. 1966 - nr. 1-2 :
Rechtspraak.

Tijdschrift voor Notarissen, jrg. 1966 - nr. 5 :
Van Hoestenbergh A.E., Beschouwingen over de hypothecaire leningen. — Eeckloo R., Recht van verkoop bij openbare verkoop. — Interpretatie van de tekst : « bij het einde van de opbieding en vóór toewijzing ».

De Gemeente, jrg. 1966 - nr. 5 :
Viseur G., Naar aanleiding van het Congres 1966 te Charleroi.

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jrg. 1966 - nr. 5 :
Wegen. — Bevolkingsregisters. — Gemeentefaciliteit. — Krankzinnigen. — Openbare Onderstand. — Gemeentepersoneel. — Gemeentepolitie. — Stedebouw.

Bulleting van de E.E.G., jrg. 1966 - nr. 5 :
De textielindustrie in de Gemeenschap. — Interne werkzaamheden van de Gemeenschap. — Buitenlandse betrekkingen van de Gemeenschap. — De Gemeenschap en de geassocieerde staten. — Instellingen en organen. — Europese Investeringsbank.

Nederlands Juristenblad, jrg. 1966 - nr. 22 :
Van Binsbergen W.C., Achtergrond en praktische betekenis van het nieuwe uitleveringsrecht. — Werners S., Geoorloofde en ongeoorloofde grensoverschrijdingen. — Polak J.M., Vereniging voor Agrarisch Recht. — Esselaar Th.C., Blauwe en witte brieven van de E.E.G.-Commissie.

Jrg. 1966 - nr. 23 :

Haak W.E., Eenvormig Kooprecht en Internationaal Privaatrecht. — Van Binsbergen W.C., Achtergrond en praktische betekenis van het nieuwe uitleverings-

recht, II (slot) ; Maas Geesteranus G.W., Nog enkele opmerkingen over de Nederlandse tekst van het E.E.G.-Verdrag.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie, jrg. 1966 - nr. 4908 :

Versteeg Th.A., Doctor Arnout Rudolph de Bruijn zeventig jaar. — Jonkers Ir. R., en Veen M.L., De ruilverkavelingsovereenkomst. — Luijten E.A.A., Overzicht der Nederlandse Rechtspraak : Huwelijks-goederenrecht.

Ars Aequi, jrg. 1966 - nr. 5 :

de Vries Robbé J.G., Het academisch tuchtrecht.

Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen, jrg. 1966 - nr. 5 :

Haccoü J.F., De commanditaire vennootschap. — Waterink J., De psychologie van de commanditaire vennootschap. — Slagter W.J., Heden en toekomst van de commanditaire vennootschap. — Siebel Ulf.R., Die Kommanditgesellschaft in Deutschland. — Spaanstra J., De commanditaire vennootschap in de Wet op de Inkomstenbelasting 1964. — Kremer W.E., De commanditaire vennootschap op aandelen en de fiscus. — Brüll D., De deelnemingsvrijstelling bij de (echte) C.V.o.A. — van Soest C., De commanditaire vennoot en de vermogenbelasting. — Kelholt J.B., Commanditaire vennootschappen in cijfers.

Arbitrale Rechtspraak, jrg. 1966 - nr. 543 :

Nolen W., Partij-arbiters als ons wettelijk systeem te aanvaarden ?

De Gerechtsdeurwaarder, jrg. 1966 - nr. 5 :

Verhagen G.G.M., Voorzitter A.C. IJgel, ridder in de orde van Oranje-Nassau. — van der Mije K., Wet-houder-deurwaarder Sies Prins, ridder in de orde van Oranje-Nassau. — Teekens M., Vragen uit de praktijk. — Bierman J.R., de toekomst van de deurwaarder. — van Twuijver A., « Candidatenklub 1954 ». — Verhagen G.G.M., Toepassing van art. 97 Rv. — Verhagen G.G.M., Zin en onzin.

Omnia Fraternali, jrg. 1966 - nr. mei :

De Gryse A., Een Voorwoord van de Voorzitter. — Ronse P., Bezoldigde stage ? — Collard J., Voor- drachten over Europees Recht. — Bricmont G., De nationale unie der vrije en intellectuele beroepen van België. — De Pauw, Het Congres te Brugge.

Journal des Tribunaux, jrg. 1966 - nr. 4535 :

Vangervan P., La détention préventive et la mise en liberté provisoire en matière de douanes et accises. Jrg. 1966 - nr. 4536 :

Chabert J., Aggiornamento du Barreau.

Revue de Droit Pénal et de Criminologie, jrg. 1966 - nr. 8 :

Velu J., Le régime de l'arrestation et de la détention préventive à la lumière de l'évolution du droit international. — Duplat J.L., Union Belge et Luxembourg-geoise du droit pénal. — Réunion du mercredi 30 mars 1966.

Recueil Général de l'enregistrement et du notariat, jrg. 1966 - nrs. 20950 à 20963 :

Scailteur. — Perspectives d'harmonisation fiscale.

Mouvement Communal, jrg. 1966 - nr. 5 :

Hourticq J., Le changement du nom des communes en France. — Godelaine A., A Liège : L'ensemble Cité administrative — Magasins — Parking.

La Revue Administrative (Paris), jrg. 1966 - nr. 110 :

Gazier F., L'E.N.A. vingt ans après : L'aggiornamento de 1965. — Feuilleloy P., Les abstentions des élections présidentielles. — Pomey M., La fiscalité des fondations en France II.